

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

”Att ta kaptensrollen över sitt eget liv”

**Socialt arbete tillsammans med utsatta människor
i en brukarförening**

Fanny Larsson Stenqvist

Kandidatuppsats (SOPA63)

VT 2018

Handledare: Kristina Göransson

Abstract

Author: Fanny Larsson Stenqvist

Title: "To take control over one's life. Social work with marginalized people in a service user organization.

Supervisor: Kristina Göransson

Assessor: Katarina Jacobsson

Volunteer and service user organizations play an important role in order to meet the needs of marginalized people in Sweden. These organizations operate within civil society and are characterized by experiential knowledge and peer support. The purpose of this qualitative study was to gain knowledge on how a service user organization can organize their work as a means to offer support to marginalized people with experience of exclusion, addiction and homelessness. Furthermore, this study examines how a service user organization can be understood as a resistance against structures of power. Empirical data was collected with semi-structured interviews with four practitioners working in a service user organization based in Stockholm. The empirical data was interpreted and analyzed through postmodernism and resistance theory. The study reached the conclusion that according to the organization first-hand experience is fundamental in order to help marginalized people due to their possibility to identify with the practitioner. Secondly, the findings show that the practitioners had to enact as translators during meetings with clients and governmental agencies, to enable a constructive dialogue and mutual understanding. The study also displayed that the organization exercise less visible forms of 'every day resistance', due to their dependence upon the power which they oppose a resistance against.

Keywords: *service user organization, peer-support, experiential knowledge, social work, postmodernism and resistance theory.*

Förord

Jag skulle härmed vilja ta tillfället i akt och visa min tacksamhet till alla er som möjliggjort arbetet med denna uppsats.

Först och främst vill jag rikta ett hjärtligt tack till de guider som deltagit i studien. Det är ert varma välkomnande, engagemang och ödmjukhet som har gjort denna resa till vad den varit.

Jag vill även tacka min handledare Kristina Göransson som bidragit med sina kloka ord och fått mig att komma till insikt med hur svårt, men också hur roligt det är att skriva en kandidatuppsats.

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Syfte och frågeställningar	7
1.2 Bakgrund.....	8
1.3 Begreppsdefinition.....	8
2 Kunskapsläge	9
2.1 Brukarorganisationer.....	9
2.1.1 <i>Som en del av civilsamhället</i>	9
2.1.2 <i>Organisering och inflytande</i>	10
2.2 Brukarorganisationers bidrag och styrka	11
2.2.1 <i>Erfarenhetsbaserad kunskap</i>	11
2.2.2 <i>Empowerment</i>	12
3 Metod	14
3.1 Val av metod	14
3.1.1 <i>Metodens förtjänster och begränsningar</i>	14
3.2 Urval	15
3.3 Genomförande.....	16
3.3.1 <i>Intervjuer</i>	16
3.3.2 <i>Bearbetning av intervjumaterial</i>	17
3.4 Etiska överväganden	18
3.4.1 <i>Anonymitet</i>	18
3.5 Studiens trovärdighet	19
4 Teori	22
4.1 Postmodernistisk teoribildning.....	22
4.1.1 <i>Dekonstruktion</i>	23
4.1.2 <i>Narrativ kunskap</i>	24
4.1.3 <i>Konstruktion</i>	24
4.2 Motståndsteori.....	25
4.2.1 <i>Med identiteten som vapen</i>	25
4.2.2 <i>Omförhandla diskurser</i>	25
4.2.3 <i>Identifikation</i>	26
5 Resultat och Analys	27
5.1 Guidernas berättelser om verksamheten	27
5.1.1 <i>Att spela spelet efter andra spelregler</i>	27
5.1.2 <i>Samarbete</i>	31
5.2 Rollen som guide	33
5.2.1 <i>Konstruktionens ombytta roller</i>	37
5.2.2 <i>Guidens relation till deltagaren</i>	39
5.3 Betydelsen av erfarenhetsbaserad kunskap	41
6 Avslutande diskussion	44
Referenslista	47
Bilaga 1 Informationsbrev	50
Bilaga 2 Samtyckesblankett	51
Bilaga 3 Intervjuguide	52

1 Inledning

När vi idag talar om, läser om eller kanske till och med studerar socialt arbete, är det oundvikligt att inte nämna civilsamhället som en betydelsefull aktör. I skrivande stund arbetar tiotusentals frivilliga krafter i hela landet som på olika vis bidrar till ett mer jämlikt, inkluderande och solidariskt samhälle. Riksomfattande organisationer som *Röda Korset*, *RFSL* och *Stadsmissionen* känner många till, men även i det tysta arbetar individer som underlättar livet för alla de som ”trillar mellan stolarna”, de som marginaliseras eller de som inte får sina rättigheter tillgodosedda.

Det finns emellertid en typ av frivilliga organisationer som är av särskilt intresse för det sociala arbetet, nämligen brukarföreningar. En brukarorganisation är traditionellt sett en organiserad sammanslutning för och av brukare. Den drivs och styrs av sina egna medlemmar, vilka på ett eller annat sätt är knutna till en viss service eller tjänst inom välfärdsområdet. Dessa rörelser är inget modernt fenomen som uppstått när offentlig sektor efterfrågat serviceanvändarnas åsikter. De har en lång historia av kamp och organisering som framförallt tog fart under 60 och 70-talet när fristående grupperingar av bland annat patienter, brukare och socialarbetare gjorde sina röster hörda. De krävde radikala samhällsförändringar och vägrade acceptera den negativa och stereotypa bilden av klienten, patienten eller brukaren. Medlemmarna ur klientorganisationerna utmanade rådande normer och menade istället att problemen var en konsekvens av samhälleliga utslagningsmekanismer snarare än individuella avvikelser (Börjeson & Karlsson 2011, s. 102; Linde, Meeuwisse & Scaramuzzino 2017, s. 286).

Med facit i hand menar Cecilia Heule och Arne Kristiansen (2013) att utvecklingen av brukarinflytande har varit mer gynnsam för vissa brukarrörelser än för andra. De uttrycker en oro över den bakåtsträvande utvecklingen för individer med missbruksproblem, fattiga eller de som lider av psykisk ohälsa. Heule och Kristiansen menar vidare att det sociala arbetet antagit en mer paternalistisk och mindre brukarorienterad inriktning än vid tidpunkten för socialtjänstlagens införande i början av 1980-talet.

Vad återstår då för människor som är fattiga, hemlösa eller har en beroendeproblematik att göra, när socialarbetares ursprungliga uppdrag att företräda samhällets mest utsatta människor, hamnat i skymundan? Vem ska då ta sig an de mest utsatta och fattigaste grupperna i samhället? Hans Swärd (2016, s. 193 ff.), professor i socialt arbete, hävdar att delar av den sociala frivilligrörelsen inte övergett sitt mobiliseringsarbete trots tider av professionalisering och privatisering av verksamheter. Han menar att det finns skäl till att

lyfta fram några exempel av social mobilisering bland utsatta grupper. Swärd (ibid.) listar tre exempel på rörelser och aktivister som försökt ge människor formell makt genom kollektiv mobilisering: settlementrörelsen, en gatutidningsrörelse samt lokal aktivism för utsatta EU-medborgare.

Jag skulle härmed vilja bidra med ytterligare ett exempel till Hans Swärds lista. Denna uppsats kommer därför att handla om en brukarförening som arbetar tillsammans med personer som är eller har varit i utanförskap, hemlöshet eller någon form av beroendeproblematik. I föreningen är det de utsatta själva som driver organisationen och får stöd att tala i egen sak. De kallar sig för Musketörer och har en filosofi och arbetsmetod som skiljer sig från institutionellt socialt arbete. Föreningens sociala arbete utförs av de *guider* som på olika sätt vägleder och lotsar *deltagare* till den professionella hjälpen i samhället. Genom att synliggöra guidernas egna berättelser av verksamheten är min önskan att denna studie kan öka kännedomen om hur det går att mobilisera utsatta människor samt öka deras egenmakt.

Brukarorganisationer är viktiga för socialt arbete, men den forskning som finns att tillgå på området fokuserar till största del på brukarföreningars relation till det offentliga och riskerar därmed att reducera individen till att endast vara brukare. Denna uppsats har en förhoppning om att blicka bortom individens brukaridentitet, vilken annars tenderar att fokusera på de individuella problemen. Jag menar tvärtom, i likhet med Heule och Kristiansen (2013), att de guider som är fokus för denna uppsats snarare måste betraktas som utförare av socialt arbete, vars erfarenheter utgör en viktig källa till kunskap.

Uppsatsen präglas av ett postmodernistiskt tänkande som tjänar till att synliggöra och förstå vilka maktrelationer som finns inbyggda i socialt arbete med utsatta människor. Postmodernismen skapar dessutom en förståelse för hur det är möjligt att utmana förutfattade meningar genom att omfördela makten till de som befinner sig i en maktlös position. Med utgångspunkt i att motstånd alltid existerar i en oppositionell relation till makt, kommer studien även möjliggöra en analys för hur en brukarförenings organisering kan utgöra ett motstånd mot maktbärande strukturer.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att lyfta fram kunskap om hur en brukarstyrd organisation kan hjälpa människor som befinner sig i utanförskap och hur deras verksamhet går att förstå som ett motstånd mot maktbärande strukturer. För att besvara studiens syfte har det brutits ner i tre frågeställningar.

- Hur kan vi förstå guidernas roll utifrån deras egna berättelser och hur resonerar de om sin roll i relation till deltagaren?
- Vilken betydelse menar guiderna att deras personliga erfarenheter av utanförskap har i arbetet med deltagarna?
- Hur går det till när en brukarförening, till skillnad från en myndighet, utövar socialt arbete?

1.2 Bakgrund

Musketörerna i Rågsved och Sollentuna startade för elva respektive nio år sedan. Det är en ideell organisation som arbetar för och tillsammans med personer som är eller har varit i utanförskap, hemlöshet eller någon form av beroendeproblematik. Föreningen drivs av de utsatta själva som får stöd att tala i egen sak (Musketörerna 2018).

I Musketörerna arbetar guider som har personlig erfarenhet av utanförskap. Guidernas huvudsakliga uppgift är att guida och lotsa deltagare till olika myndigheter, förvaltningar och institutioner samt att informera om konsekvenserna av hemlöshet och utanförskap. I deras arbete kämpar de för att deltagarna ska ha rätt till utbildning, hälsovård och sysselsättning och att deras möjligheter ska tas till vara. Musketörernas guider utbildas enligt metoden att *lära genom att göra* och i principen att *först får du stöd av andra att hjälpa dig själv, sen stödjer du andra att hjälpa sig själva*. Guiderna arbetar ideellt eller erhåller lönebidrag. Med hjälp av stiftelser och fonder kan Musketörerna fortsätta bedriva sin verksamhet (ibid.)

Deras arbete utgår från de mänskliga rättigheterna som säger att alla människor har lika värde och att alla har samma rättigheter. Föreningen tillämpar ingen nolltolerans (Musketörerna 2018).

1.3 Begreppsdefinition

I denna uppsats kommer jag använda mig av Musketörernas definition av *utanförskap*. Nedanstående text är ett citat från Musketörernas hemsida. De menar att utanförskap kan se olika ut och att det är mer komplicerat än att bara vara tillfälligt arbetslös.

Orsakerna kan vara många. Det kan till exempel börja med att man förlorar jobbet, går igenom en skilsmässa eller inte kan betala räkningarna i tid. Det kan också bero på att en beroendeproblematik har tagit över ens liv eller att en funktionsnedsättning inte fått sitt rätta stöd. Det kan också handla om att man inte hänger med i den tekniska utvecklingen och därför inte har tillträde till de nya sociala umgängesarenorna. Eller att man inte har en möjlighet att vara uppdaterad med omvärlden eller inte kan sköta sina angelägenheter. Mitt i detta förloras även individens möjligheter till ett aktivt deltagande i samhället. Man deltar inte i föreningslivet, klarar inte av att stödja sina barns skolgång och man går heller inte och röstar på valdagen (Musketörerna 2018).

2 Kunskapsläge

I denna kunskapsöversikt ämnar jag att redogöra för brukarorganisationer och deras position i samhället. Jag kommer även att ta upp en del av den kritik som finns gentemot hur brukarinflytande brukar organiseras inom psykiatrin. Därtill har jag valt att beröra erfarenhetsbaserad kunskap och empowerment som utgör viktiga komponenter för brukares organisering. En uteslutande majoritet av den forskning som finns att tillgå om brukarorganisationer handlar om relationen till, eller samarbetet med offentlig sektor, vilket även visar sig i min redogörelse av tidigare forskning.

För att finna mitt material har jag främst använt mig av LUBSearch. Termer som använts för att hitta relevant material är service users, service user organization, experiential knowledge, social movement, user involvement och empowerment.

2.1 Brukarorganisationer

2.1.1 Som en del av civilsamhället

Även om det råder en uppdelning av samhällets aktörer i offentlig sektor, marknadssektor och ideell sektor, bidrar civilsamhället i allt högre utsträckning till den allmänna välfärden, och har gjort det till och från, under en lång tid (Börjeson & Karlsson 2011, s. 102; Meeuwisse & Sunesson 1998).

I sin forskningskartläggning *Om idéburna organisationers särart och mervärde* (2010) beskriver Gavelin, Kassman och Engel att det i Sverige råder en alltigenom positiv syn på ideella organisationer. De menar att dessa organisationer är viktiga drivkrafter för att bland annat bryta socialt utanförskap, främja demokratiskt engagemang och utveckla nya idéer om hur det går att bemöta samhällsproblem (ibid. s.7). Meeuwisse och Sunesson (1998) hävdar till och med att staten oavsett ekonomisk kraft står handfallen inför den grundläggande problematiken, nämligen att den är oförmögen att utgöra människors sociala nätverk och att den varken kan skapa identitet eller mening med livet.

Tommy Lundström (1995), menade för tiden när hans artikel skrevs, att den frivilliga sektorn klivit in i en period som kan benämnas *ändrade förutsättningar*. Kännetecknande för denna period är att frivilligorganisationer intagit en tydligare position som utförare (*service*) av välfärdstjänster. Än idag går det att skönja liknande förändringar menar Linde och Scaramuzzino (2017, s. 81 ff.). Skillnaden är, menar författarna, att andelen organisationer som ägnar sig åt sak- och intressepolitiska frågor (*röst*) är färre till antalet än de som inriktar

sig på *service*. Istället för att skilja dessa åt menar Megan Meyer (citerad i Börjeson & Karlsson 2011, s. 106) att vi bör prata om *social movement service organizations*, vilka kan betraktas som en hybrid mellan service- och röstorganisationer.

En annan märkbar förändring för vår tid handlar om att den enskilde medborgaren förväntas ta ett större ansvar för sin välfärd, någonting som kan ses i ljuset av en ökad individualisering (Swärd 2017, s. 25).

2.1.2 Organisering och inflytande

Som tidigare nämnts finns en uppsjö av organisationer som mobiliserar frivilliga krafter. Meeuwisse och Sunesson (1998) gör en uppdelning mellan två typer av frivilliga organisationer som kallas *vi för dem* samt *vi för oss*. Den förra typen av verksamhet kan till exempel vara välgörenhetsorganisationer eller andra stödrörelser medan ett typexempel för en *vi för oss* organisation är brukarföreningar, med reservation för att hybrider kan förekomma (ibid.).

Enligt Davies et al. (2014) kan rörelser som samlar brukare organisera sig bredvid, emot eller inom den offentliga sektorn. Under det senaste årtiondet har det däremot blivit allt vanligare att ingå någon form av statligt samarbete, vilket talar för en förstärkt relation sinsemellan.

Som tidigare nämnts är det nästintill oundvikligt att prata om brukarorganisationer utan att nämna offentlig sektor. Det finns självklart en logisk förklaring till detta med anledning av att många brukarorganisationer till exempel strävar efter möjligheten att påverka myndigheters utformning och utbud. *Brukarinflytande*, brukares rätt till att fatta beslut och påverka verksamheters utformning, är ett väletablerat begrepp som för de flesta klingar positivt. Ur ett offentligt perspektiv påstås att brukarinflytande kan bidra till kostnadseffektivisering och ökad kvalitet (Hultqvist 2008, s. 10).

En uteslutande positiv förhållning gentemot brukarinflytande riskerar dock att bortse från en del av dess potentiella faror menar Erik Eriksson (2018). Eriksson menar att ökat brukarinflytande kan riskera att förminska organisationers mobiliseringsförmåga och autonomi, påverka föreningars inriktning samt socialisera brukarrepresentanter till att agera resonligt snarare än aktivistiskt.

2.2 Brukarorganisationers bidrag och styrka

2.2.1 Erfarenhetsbaserad kunskap

Peter Beresford (2003), professor i frågor om civilt deltagande och brukarorganisationer, menar att vi lever i ett samhälle där ord som objektivitet, neutralitet och distans kännetecknar synen på kunskap. Han ställer sig undrande inför vilka konsekvenser det kan tänkas få för de människor som har en faktisk livserfarenhet av att till exempel vara diskriminerad eller marginaliserad, och som därmed anses vara *för nära* sitt ämne. Beresford tror att kunskap baserad på förstahandserfarenhet kommer att betraktas som mindre värd och mindre pålitlig om vi stirrar oss blinda på evidensbaserad kunskap.

I sin studie av självhjälpgrupper (slutna stöd och samtalsgrupper, till exempel Anonyma Alkoholister) menar Thomasina Borkman (1976) att vi bör tala om en *erfarenhetsbaserad kunskap*. Denna skapas när människor med liknande erfarenheter sätter ord på egna upplevelser och händelser och är enligt Borkman fullt möjlig att likställa med *professionell kunskap*. För att betraktas som erfarenhetsbaserad kunskap måste denna först och främst komma från lärdomar av personligt deltagande i olika situationer. För det andra krävs det att individen intar en ställning gentemot sina erfarenheter som i grunden sanna och värdefulla. Borkman menar att erfarenhetsbaserad och professionell kunskap inte behöver stå i konflikt med varandra utan att dessa kan existera parallellt i form av värdefulla komplement (ibid.).

Meeuwisse och Sunesson (1998) skriver att en indelning av frivilliga organisationer som bärare av sunt förnuft, amatörism, lekmannainflytande och demokrati kontra offentlig verksamhet som professionell och med särdrag av expertis, är en alltför förenklad version av respektive område. De menar på att det däremellan finns en rad mellanpositioner där också frivilliga organisationer innehåller olika grad av expertisbildning.

I sin artikel *Service Users' Knowledges and the Social Construction of Social Work* skriver Beresford och Croft (2001) att den unika kunskap som sociala rörelser skapar inom ramen för gemensamma utrymmen, erbjuder ett nytt och kritiskt perspektiv. Beresford och Croft hävdar att det sociala arbetet i sin tur måste baseras på en tvåvägspraktik där både socialarbetaren och brukaren lär av varandra. Socialarbetaren måste inte nödvändigtvis ha personlig erfarenhet av att vara serviceanvändare, men det är en erfarenhet som ska värderas och dras lärdom ur.

Börjeson och Karlsson (2011, s. 101 f.) menar att självhjälpgrupper, som det ofta finns inslag av i de flesta organisationer, är ett bra exempel på en verksamhet som utvecklar

och sprider erfarenhetsbaserad kunskap. Grupperna utgör en plats för brukare att sätta ord på och skapa förståelse för egna tolkningar av sina problem och livssituationer. När gemenskap och vänskap utvecklas kan människor finna kraft och ork att företräda den egna gruppen som kanske är både marginaliserad och diskriminerad i samhället.

2.2.2 Empowerment

Att jag väljer att ägna ett avsnitt åt empowerment är på grund av den enkla anledningen att det har en stark koppling till brukarorganisationer. Empowerment kan förklaras som en process där människor, som befinner sig i en maktlös position, mobiliserar styrka och kraft för att ta sig ur maktlösheten. Viktig för sammanhanget är gemenskapen. Det är i denna som medlemmarna blir i stånd att motarbeta de krafter som håller dem nere i samhället och som i förlängningen ska ge medlemmarna makt över sina liv (Askheim 2012, s. 18). Empowerment är däremot ingenting man kan *ge* till människor, det är något som en individ eller grupp måste tillägna sig på egen hand (Payne 2015, s. 437).

Den brasilianske pedagogen Paulo Freire (Citerad i Askheim 2012, s. 20 f.) arbetade under slutet av 60-talet bland fattiga lantarbetare och förundrades särskilt över arbetarnas uppgivenhet och okunskap som var en konsekvens av den maktlösa och förtryckta situation de befann sig i. Freire menar att ett av de viktigaste stegen i processen mot att återta makt och kontroll över sitt liv, handlar om att människan måste förstå *vad* eller *vilka* faktorer som orsakar hennes situation, en *medvetandegörande* process. Genom *praxis*, reflexion och handling, kan människan agera mot förtrycket och förändra sin situation. Viktigt för processen är att människor mobiliserar sig kollektivt, bara det i sig *är* motmakt (Mathiesen citerad i Askheim 2012, s. 21).

Sandra J Tanenbaum (2012) redogör i sin studie för ett antal studier som lyfter fram betydelsen av *peer-support*, vilket jag översatt till kamratstöd. Två randomiserade kontrollstudier visade bland annat att kamratstöd från en brukare till en annan, gav effekter som kunde motsvaras av professionell hjälp. Tanenbaum beskriver att serviceanvändare som tog emot hjälp från både brukarorganisationer och offentlig psykiatrivård, upplevde ett högre mått av personlig egenmakt (empowerment), social integration och uppvisade därtill en mer positiv symptom-bild än de som enbart vänt sig till offentlig omsorg. Avslutningsvis menade deltagarna att möjligheten att delta i och påverka beslutsfrågor, utgjorde den absolut största faktorn till de positiva följderna (ibid.).

Carl Cassegård (2010) har i sin artikel *Lek och empowerment: De alternativa rummens roll i sociala rörelser*, försökt visa hur alternativa rum kan underlätta för sociala

rörelser att motverka människors känsla av maktlöshet i förhållande till samhället. Han beskriver att när sociologin undersökt människors upplevelser av det moderna samhället har dessa ofta utgått från upplevelser av maktlöshet och en oförmåga att påverka. Cassegård hänvisar till den tyske sociologen Georg Simmel, som hävdar att individens roll i relation till samhällets övermäktiga maskineri blir näst intill betydelselös. Vidare menar Cassegård att det för de alternativa rummen återstår tre uppgifter för att underlätta empowerment, vilka ofta kan hamna i konflikt med varandra. Först och främst måste de alternativa rummen tillhandahålla utrymmen där underordande grupper inte känner sig underlägsna, för det andra måste de inge hopp och en tro om att förändring är möjligt, och för det tredje måste de finna mekanismer för att vidmakthålla och förstärka sig själva (ibid.).

3 Metod

3.1 Val av metod

Avsikten med följande studie är att medelst guidernas personliga berättelser, generera en ökad förståelse för socialt arbete som organiseras inom en brukarstyrd förening, vars arbetssätt och filosofi grundar sig på erfarenhetsbaserad kunskap. Uppsatsen ämnar på så vis undersöka intervjupersonernas subjektiva upplevelser och kommer därmed genomföras med en kvalitativ ansats (Bryman 2011, s. 461 f.; Lind 2014, s. 116 f.). Kvalitativ forskning kännetecknas av en induktiv syn på förhållandet mellan teori och praktik. Denna studie har i enlighet med en induktiv analysstrategi genererat teoretiska ståndpunkter ur det empiriska materialet (Lind 2014, s. 96).

I enlighet med Svensson och Ahrne (2015, s. 19 f.) väljer jag att se på min roll som producent, snarare än insamlare av data. Detta görs med anledning av att jag inte betraktar data som något som finns *där ute*, utan att data genereras som ett resultat av mina val som forskare i interaktion med det empiriska fältet.

För att få kunskap om hur guiderna betraktar rollen som guide samt verksamheten, har jag valt att använda mig av intervjuer (Lind 2014, s 124 ff.), mer specifikt semistrukturerade intervjuer. Semistrukturerade intervjuer har fördelen att de innehåller ett någorlunda stort mått av flexibilitet. Utöver forskarens specifika teman, som behövs för att få svar på studiens frågor, har intervjupersonen en frihet att utforma svaren på ett eget sätt. Intervjupersonen kan även ställa följdfrågor eller be intervjuaren förklara vad som menas, om det uppstår oklarheter under intervjun (Bryman 2011, s. 415). Dessutom finns det chans för intervjuaren att ställa följdfrågor och anpassa intervjuguiden efter vad som är intressant och viktigt för personen som blir intervjuad, vilket är en förutsättning för den kvalitativa forskningens ändamål (Svensson & Ahrne 2015, s. 37 f.).

3.1.1 Metodens förtjänster och begränsningar

En av de stora fördelarna med att forska utifrån en kvalitativ ansats är som tidigare nämnts utrymmet av flexibilitet, som tillåter forskaren eller uppsatsstudenten att ändra riktning och fokus under arbetets gång (Bryman 2011, s. 366).

Den kvalitativa forskaren är alltid en del av sitt sammanhang. Det finns därmed en tämligen svår balansgång för den kvalitativa forskaren, som dels är ett nödvändigt redskap vid produktionen av data, men som samtidigt bör vara medveten om dess risker. En risk med

detta är således att studieresultaten riskerar att redogöra för forskarens förutfattade tolkningar, snarare än den verklighet som var tänkt att undersökas från början. Detta leder även till ökade svårigheter med att replikera undersökningen (Bryman 2011, s. 368).

Till intervjuens begränsningar hör även att den är ett resultat av något som sägs vid en bestämd tid och plats. Antalet faktorer som kan påverka utfallet av en intervju är många, till exempel humör, val av plats eller intressekonflikter. Dessutom kan personliga förväntningar skapa oenighet mellan intervjuare och intervjudeltagare (Svensson & Ahrne 2015, s. 53 f.).

3.2 Urval

Min personliga koppling till föreningen Musketörerna startade med ett radioprogram som sändes hösten 2017. Vägen som sedan skulle leda mig fram till en kandidatsuppsats på socionomprogrammet gick först och främst via ett personligt intresse för brukarföreningar. För det andra fanns en inneboende fascination över föreningens tydliga *bottom-up* perspektiv och deras unika arbetssätt och filosofi. På så vis har undersökningens urval skett i två steg. Först valdes organisationen ut och därefter initierades kontakten med intervjupersonerna (Svensson & Ahrne 2015, s. 40).

För att komma i kontakt med föreningen och eventuella intervjupersoner beslutade jag mig för att besöka föreningens lokal. Väl på plats lyckades jag komma i kontakt med en av föreningens guider som tidigt visade ett intresse för studien. Detta urval kallas för ett målstyrt urval och är vanligt förekommande inom kvalitativ forskning. Därefter erhöll jag kontaktuppgifter till andra guider i föreningen som kunde tänkas vara intresserade av att ställa upp för en intervju. Det kallas i sin tur för att använda sig av ett snöbollsurval och kan beskrivas som en inriktning inom ramen för ett målstyrt urval (Bryman 2011, s. 434 f.).

Flexibiliteten för kvalitativ forskning tydliggjordes när jag var i behov av ytterligare intervjupersoner för att genomföra studien. Guiderna hänvisade mig då till deras systerorganisation som ligger i Sollentuna, norr om Stockholm. Att vidga mitt fokus till att innefatta även denna förening var något som både blev nödvändigt och möjligt under studiens gång. Att finna tre intervjupersoner som ville delta i studien var relativt problemfritt, däremot uppstod svårigheter när jag behövde komma i kontakt med en fjärde intervjuperson. Att rikta in sig på en specifik organisation, som dessutom är av det mindre slaget, visade sig vara en nackdel eftersom jag delvis blev beroende av föreningens medverkan för att söka svar på mina frågeställningar.

Totalt deltog fyra guider i studien. I efterhand anser jag att det var ett klokt beslut att besöka deras lokal istället för att ta kontakt via telefon. Det underlättade upprättandet av en personlig kontakt, vilket antagligen försvårats om kontakten inletts via mejl eller telefon.

3.3 Genomförande

3.3.1 Intervjuer

För att genomföra intervjuerna skapades en intervjuguide. Lind (2014) menar att det är ett nödvändigt steg i processen för att ge samtalen struktur och för att undersökningsledaren ska få tillräckligt med relevant och användbar information. En intervjuguide underlättar även analysprocessen då materialet kan kategoriseras och jämföras (ibid. s. 127; Bryman 2011, s. 419).

Intervjuguiden (se bilaga 3) delades upp i tre avsnitt och gavs rubrikerna *verksamheten*, *rollen som guide* och *kunskap*. I takt med arbetets gång har mallen reviderats något inför samt efter intervjutillfällena, då nya idéer, tankar och teman dykt upp. Den mall som ligger som bilaga är den slutgiltiga versionen och användes i sin helhet under samtliga intervjuer, med undantag för några följdfrågor som lades till eller korrigerades efter intervju ett och två.

Inför intervjuerna såg jag till att vara påläst om organisationen. Jag bekantade mig med föreningens hemsida, läste Musketörernas bok *Återvinnigen* (2015) och samtalande med guider och deltagare under mina besök i föreningslokalen (Svensson & Ahrne 2015, s. 44). Inga anteckningar fördes i samband med dessa samtal, som var av en mer vardaglig karaktär. Under dessa besök var jag noga med att presentera mig och redogöra för vad jag gjorde på plats.

Svensson och Ahrne (2015, s. 42 f.) menar att platsen för intervjun kan påverka dess utformning. En person som intervjuas på sin arbetsplats kan till exempel vilja framstå som en god medarbetare eller chef. Samtliga intervjuer i studien genomfördes i Musketörernas lokaler, antingen i ett avsides rum eller på deras kontor. Valet av plats för intervjuerna föll sig naturligt eftersom jag redan från början varit tydlig med att det skulle vara smidigt och bekvämt för intervjupersonerna. En begränsning med att genomföra intervjuerna på guidernas arbetsplats var däremot att två av intervjuerna blev avbrutna vid två tillfällena, vilket ledde till att vissa svar inte utvecklades helt och hållet.

Roulston m.fl. (citerad i Bryman 2011, s. 421) skriver även att det kan vara svårt att intervjua för första gången. Att begå misstag är därför inte ovanligt. Något som blev tydligt

under transkriberingen var till exempel att mina personliga förväntningar synliggjordes i mitt sätt att ställa frågor och följa upp svar. Tack vare att intervjuerna transkriberades i direkt anslutning till intervjun var det något jag kunde arbeta med inför kommande intervjuer.

I anslutning till varje intervju repeterades studiens syfte för att försäkra att intervjupersonen var införstådd i studiens ändamål. Informanten fick även fylla i en samtyckesblankett (se bilaga 2) där det bland annat framgick att intervjun skulle spelas in (Svensson & Ahrne 2015, s. 50). Transparensen och tydligheten har varit viktig genom hela processen, vilket underlättat kommunikationen med intervjupersonerna.

Inspelningen av intervjuerna har skett med hjälp av en ljudinspelare. Materialet har sedan lagrats i ett minneskort som endast varit tillgängligt för mig som uppsatsstudent.

3.3.2 Bearbetning av intervjumaterial

Rennstam och Wästerfors (2015, s. 221) poängterar värdet av att bli förtrogen med sitt material. Studiens intervjuer genomfördes under olika dagar. Detta gjorde det möjligt att *lära känna* det producerade materialet efter varje intervju. Först lyssnades materialet igenom en gång. Därefter transkriberades intervjun, för att slutligen lyssnas igenom en gång till. Denna process underlättade för materialets överskådlighet. Verbala tics som ”eh” och ”liksom” har redigerats bort i analysen för att underlätta läsningen (Bryman 2011, s. 429 ff.).

Kvalitativa studier innebär vanligtvis att forskaren producerar stora mängder material. Rennstam och Wästerfors menar därför att sortering eller kodning är en nödvändig process (2015, s. 222 ff.). När transkriberingen avklarats sorterades empirin in i enlighet med intervjuguidens (se bilaga 3) tre teman; *verksamheten*, *rollen som guide* och *kunskap*. Varje tema kodades i en färg. I samband med kodningen gjordes nya upptäckter bland intervjupersonernas utsagor vilka bidrog till subteman under vart och ett av de tre teman som ursprungligen sorterats ut. Detta gjordes i syfte att fånga aspekter som kunde antas vara viktiga för intervjupersonerna. Under denna process reducerades materialet, vilket är tvunget, sett till dess omfattande storlek (ibid. s. 228 ff.). Materialet som finns presenterat i analysen har valts ut med en intention om att skapa en god representation av både mitt eget analytiska engagemang samt det som kunde utläsas som relevant för intervjupersonerna.

Materialet har sedermera lett fram till valet av teoretiska perspektiv och begrepp (Bryman 2011, s. 340). Empirin synliggjorde framförallt betydelsen av erfarenhetsbaserad kunskap. Detta resulterade i ett användande av postmodernism som betraktar kunskap som en språklig och kontextuell process där narrativet utgör en viktig del. Motståndsteori valdes på

grund av föreningens (o)uttalade motstånd gentemot förlamande och stereotypa föreställningar.

3.4 Etiska överväganden

Förutom det faktum att forskning är betydelsefullt för både samhället och individens utveckling, följer det med ett ansvar. För att individen inte ska utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkande behandling, är det nödvändigt att forskaren gör en kontinuerlig avvägning av dess nytta kontra individskydd. Vetenskapsrådet (2002, s. 6) delar upp kraven i fyra delar: *informationskrav*, *samtyckeskrav*, *konfidentialitetskrav* och *nyttjandekrav*. I det följande kommer jag att diskutera hur denna studie genomförts för att säkerställa undersökningsdeltagarnas skydd.

Innan varje intervju har deltagarna tagit del av ett informationsbrev (se bilaga 1) som redogjort för studiens syfte och understrukit att deltagarnas medverkan är frivillig och kan avbrytas när som helst utan motivering. Att informera om studiens syfte är en förutsättning för att uppfylla krav nummer två som handlar om samtycke. För att säkerställa samtyckeskravet och värna om individens integritet och självbestämmande har intervjupersonerna fått underteckna en samtyckesblankett (se bilaga 2) i samband med intervjun.

Konfidentialitetskravet innebär i sin tur att intervjupersonernas personuppgifter och att studiens data förvaras oåtkomligt för obehöriga (ibid.). I och med att intervjuerna spelades in med en ljudinspelare har det varit möjligt att ha full kontroll över det inspelade materialet. Vidare har jag varit noggrann med att förvara intervjuutskriften på ett säkert sätt. Den sparades på ett USB-minne och skrevs därefter ut via en privat skrivare.

Nyttjandekravet har avslutningsvis formulerats på ett tydligt sätt till de personer som deltagit i studien.

3.4.1 Anonymitet

En av forskningsetikens centrala aspekter berör studiedeltagarnas anonymitet. I föregående avsnitt diskuterades hur studien strävat efter att uppnå kravet om konfidentialitet. I denna del kommer jag att föra en diskussion om valet att använda organisationens riktiga namn i studien och vilka åtgärder som har vidtagits för att uppfylla etiska principer i samband med undersökningen.

För att uppfylla kravet på konfidentialitet är det av största vikt att studiedeltagarnas identitet och integritet förblir skyddad genom hela studieprocessen. Ett sätt att värna om

denna princip är att information eller uttalanden från enskilda människor inte kan identifieras av utomstående (Svensson & Ahrne 2015, s. 28 f.). Under arbetet med uppsatsen har jag varit särskilt noggrann med att aidentifiera intervjupersonerna. I analysdelen har intervjupersonerna getts fingerade namn (guide 1, 2, 3, 4), åldern har angetts med ett åldersspann på cirka 15 år och intervjupersonernas erfarenhet av utanförskap, hemlöshet eller missbruk har inte specificerats.

Samtliga intervjupersoner har varit delaktiga i beslutet huruvida föreningens namn skulle vara synligt eller inte. Informationen har förankrats muntligt och enskilt med varje individ. Jag har varit noga med att inte berätta hur övriga intervjupersoner resonerat, även om intervjupersonerna hade kännedom om vilka guider som deltog i studien.

En diskussion om etiska principer berör delvis frågan ifall det förekommer någon skada för deltagarnas del. Ett av problemen med att skydda studiens deltagare handlar om att man inte alltid kan veta vad som kan komma att utgöra en skada eller till och med risk för skada (Bryman 2011, s. 132 ff.). De intervjuer som gjorts inom ramen för uppsatsen har berört guidernas syn på verksamheten och deras roll som guide. Att undersöka rollen som guide gör att man får ta del av deltagarnas berättelser. Därav har det varit av största vikt att även skydda eventuell information om föreningens medlemmar som framkommit under intervjun. Återanvändningen av direkta citat eller andra berättelser i analysen har därmed granskats för att försäkra att inga uttalanden går att koppla till föreningens medlemmar. Information som på något sätt kan kopplas till andra personer än de som intervjuats har uteslutits ur uppsatsen.

3.5 Studiens trovärdighet

Att avgöra huruvida forskning är av god kvalitet eller ej, handlar till syvende och sist om att öppna upp för en kritisk diskussion kring en metods tillförlitlighet och hur studiens kunskap kommit till. Detta kan göras på två sätt menar Katarina Jacobsson (2008, s. 162). Ett möjligt tillvägagångssätt är att utgå från olika typer av bedömningskriterier. Ett annat alternativ handlar om att redogöra för forskningsprocessen, det vill säga *hur* god kvalitet kan uppnås i själva görandet (ibid.). Detta avsnitt tar avstamp ur det senare förslaget och kommer härmed att handla om metodologisk medvetenhet.

Som grundregel och utgångspunkt för en kritisk diskussion bör forskaren alltid redogöra för forskningsprocessen. För att synliggöra att studien genomförts i enlighet med de

regler som finns, har jag strävat efter transparens och tydlighet i återberättandet av studiens tillvägagångssätt, vilket går att återfinna under metodavsnittet främst (Bryman 2011, s. 352).

Jacobsson (2008) menar att en aspekt av ett materials trovärdighet handlar om hur det transformeras till text. Vidare nämner Jacobsson att bandinspelning är en teknik som kan undanröja problem med till exempel förenklade sammanfattningar eller oläsliga anteckningar. Fördelen med att spela in intervjuer är att forskaren kan återge ett material som utgörs av intervjupersonernas ord och tolkningar. Det ökar i sin tur värdet av intervjun och i nästa led analysen, eftersom den senare utgörs av tolkningar som bygger på ett trovärdigt material (ibid. s. 172).

Jacobsson (2008) tar i det följande upp ett tillvägagångssätt som kallas för *members' check* eller återkoppling till fältet. Hon menar vidare att den kvalitativa forskaren bör försäkra sig om att dennes tolkningar, till viss mån, är igenkänningsbara av människor från det fält som studerats. Om inte, bör forskaren söka förklaringar till varför det kan vara så. Återkoppling från fältet innebär däremot inte att medlemmarna på fältet ska godkänna eller gilla forskarens tolkningar (ibid. s. 177 f.). Jag har tyvärr inte haft någon möjlighet att redovisa studiens resultat för de guider som medverkat i intervjuerna. Däremot har intervjupersonerna tagit del av, och getts möjligheten att granska och kommentera intervjuutskriften. Jag fick inga kommentarer på intervjuutskriften, det var emellertid en av intervjupersonerna som kommenterade att intervjuutskriften såg bra ut. I presentationen av analysen har jag även strävat efter att sätta berättelserna i en kontext och avstå från att rycka citat ur sitt sammanhang.

Intervju som metod har som sagt både förtjänster och begränsningar (Svensson & Ahrne 2015, s. 53 ff.). Ett faktum är däremot att intervjuer tenderar att producera en viss typ av data. Därtill är exempelvis historiska och kontextuella faktorer av betydelse. Att använda sig av flera metoder, *metodpluralism*, kan leda till att betydelsefulla fragment i materialet synliggörs och undersöks vidare menar Jacobsson (2008, s. 175 ff.). En begränsning med studiens material är att vissa berättelser föreföll nästintill likformade. En del fragment tenderade att återkomma, eller snarare utebli, under samtliga intervjuer. Däribland guidernas frånvaro av problembeskrivningar, till exempel gränser eller utmaningar i arbetet. I min mening kan det finnas minst två möjliga förklaringar till detta. En handlar om att Musketörernas guider är vana att bli intervjuade. Deras livsberättelser eller arbetsbeskrivningar är på så vis samkörda och tenderar att berättas på ett nästan invariant sätt. För det andra kan det bero på att guidernas beskrivningar bygger på föreställningen om att de utgör en motpol till myndigheter. Att intervjupersonerna därför menar på att det inte finns

några gränser eller utmaningar i deras vardagliga arbete, kan förklaras med *på vilket sätt* de betraktar sin verksamhet. För att återkomma till min huvudsakliga poäng, hade metodpluralism varit ett alternativ om studiens förutsättningar varit annorlunda. Då hade det kanske blivit möjligt att observera sådant som inte synliggjordes med hjälp av intervjuer. Ytterligare ett tillvägagångssätt hade varit utifall studien bestått av fler intervjupersoner.

Avslutningsvis vill jag inkludera en reflektion som är av en mer generell karaktär för att påpeka komplexiteten i att namnge ett visst företag eller organisation i en forskningsstudie. Det kan finnas väl grundade skäl till varför detta görs, men å andra sidan bör forskaren vara uppmärksam på eventuella svårigheter eller dilemman (Svensson & Ahrne 2015, s. 30). Det bör därför finnas en medvetenhet om att personerna som deltar i studien kan ha andra förväntningar än vad forskaren hade inledningsvis. Anledningen till att respondenterna väljer att medverka i studien behöver nödvändigtvis inte heller vara densamma, de kan i sin tur delta på grund av den marknadsföring som studien innebär. I sådant fall kan forskarens lojalitet gentemot företaget sättas på prov och därmed komma att äventyra den ursprungliga inriktningen av studien.

4 Teori

Studien vilar på ett postmodernistiskt förhållningssätt till kunskapsproduktion. I samband med redogörelsen för ett postmodernistiskt tänkande kommer jag även att presentera begreppen *diskurs* och *makt* som utgör relevanta element för en förståelse av postmodernismen. Därefter presenteras tre tankar om kunskap och dess produktion inom ramarna för postmodernistiska teorier: *dekonstruktion*, *narrativ teori* och *konstruktion*. Avslutningsvis redogörs för delar av motståndsforskningen med fokus på begreppen *identitetspositioner*, *omförhandla diskurser* och *identifikation*.

Postmodernistiska teorier erbjuder verktyg för att analysera maktrelationer och därmed hur individen kan göras delaktig i sitt eget liv. I min mening lämpar sig teorin bra för en brukarförening som på flera sätt verkar utanför det institutionella ramverket och som dessutom syftar till att öka individens egenmakt. En analys av Musketörerna och rollen som guide kräver däremot mer specifika verktyg. Motståndsteori används därmed som ett komplement till postmodernismen med anledning av att brukarformerade rörelser alltid, i en viss mening, har ambitioner om att utmana gruppens bild i det offentliga rummet (Meeuwisse & Sunesson 1998). Motståndsteorier möjliggör förståelsen för vad motstånd är och hur det kan ta sig uttryck men även vad som kan vara problematiskt. Ett postmodernistiskt tänkande hänger i sin tur ihop med teorier om motstånd eftersom det skapar förutsättningar att omdefiniera brukarens roll och möjligheten att utöva ett reellt och effektivt motstånd. Till detta hör att båda teorierna kan betraktas som en kritik mot maktbärande strukturer och är relevanta i en analys av en organisation som organiserar individer med erfarenhet av utanförskap.

4.1 Postmodernistisk teoribildning

Under de senaste årtiondena har synen på kunskap och vetenskap mjukats upp och banat väg för alternativa infallsvinklar på vad kunskap är eller kan vara. Med utgångspunkt i den historiska och sociala kontextens betydelse utgör postmodernismen en arena för motstånd och kritik mot den moderna uppfattningen att den vetenskapliga kunskapen skulle vara en absolut eller allmängiltig sanning i den bemärkelsen att forskaren kan avbilda verkligheten precis som den är, tack vare sitt förnuft och sin rationalitet. En postmodernist hävdar att universella sanningar leder till maktutövning och resulterar i att människor som inte passar in i samhällets

mall trycks undan och förvägras legitimitet. Centralt för postmodernistiskt tänkande är kontextualismen, att en sanning endast är giltig i en avgränsad kontext, samt att verkligheten konstrueras via språket (Thomassen 2015, s. 130 ff.). Uppmärksamheten riktas därmed mot konsekvenserna av den språkliga praktiken som innebär att när en verklighet definieras utesluts en annan likt två sidor av ett mynt. Projektet blir således att lyfta fram de röster som osynliggörs eller tystas ner av maktens språk (Payne 2015, s. 324 f.).

En teoretiker som utvecklat användbara teorier om språk och makt är Michel Foucault som menar att maktrelationer styr över kunskapsutvecklingen (citerad i Thomassen 2015, s. 138, 210). Foucault intresserar sig för *hur* makt utövas, det vill säga makten som process. Med det sagt är makt ingenting någon har, utan något som finns överallt och i alla relationer. Hans teorier har uppmärksammats särskilt inom forskningen för socialt arbete eftersom socialarbetaren befinner sig i ett maktfält och försätter brukaren i bestämda kategorier genom sitt språk. Socialarbetarens expertkunskap bidrar till att skapa diskurser som är disciplinerande och kontrollerande till sin natur. Diskurserna är förbundna med processer som konstrueras för att definiera problem och kan handla om vad vi frågar eller inte frågar om, eller vad som kategoriseras som normalt eller avvikande (ibid.).

4.1.1 Dekonstruktion

Dekonstruktion är en nödvändig process för att utveckla en praktik där brukarnas erfarenheter och verklighetsuppfattningar tillmäts ett värde. Dekonstruktionen har till uppgift att plocka isär kunskap och analysera vems eller vilkas makt som ligger bakom (Payne 2015, s. 311). Den syftar till att det både är möjligt och eftersträvansvärt att olika berättelser kan samspela i arbetet med probleminentifiering och målformulering (Thomassen 2015, s. 212).

För att dekonstruera sin kunskap är det av största vikt att praktikern utvecklar ett reflekterande och frågande förhållningssätt. Hen bör vara öppen med sin egen osäkerhet och sträva efter att skapa en dialog *tillsammans* med brukaren för att lyfta fram perspektiv som annars marginaliseras eller tystas ner. Genom att vara öppen för alternativa tolkningar kan den professionella bjuda in individen till en äkta dialog mellan två parter som bär på värdefull och unik kunskap (Thomassen 2015, s. 211 f., 145 f.). Att dekonstruera en diskurs handlar därmed om att bevisa att diskursen kunde ha konstruerats annorlunda från första början (Lilja & Vinthagen 2009, s. 81).

4.1.2 Narrativ kunskap

Narrativ teori ser berättelser som alternativ till kunskap. Förklaringar av mänskliga fenomen kan nås genom att ta reda på hur människor tänker, känner och handlar i en avgränsad kontext (Thomassen 2015, s. 64). Thomassen menar vidare att *berättelse* eller *narration* kan återupprätta den brutna förbindelsen mellan natur och människa som moderniteten gett upphov till (ibid. s. 202, 130 ff.).

Narration utgår från människors egna livsberättelser och innefattar ett urval av aspekter som förmedlas på ett unikt sätt medelst språket. Som vi sett tidigare innebär språket alltid en tolkning och narrativet kan därför aldrig vara neutralt till sin natur. Narrativ kan berättas på olika sätt och beroende på den historiska kontexten får narrativet olika innebörd (ibid.). Fokus bör ligga på att söka en förståelse för det som vanligtvis utesluts för att på så sätt skapa plats åt alternativa konstruktioner som kan bidra till förändring i både tankesätt och handlingar (Payne 2015, s. 311; Thomassen 2015, s. 202)

Kirkevold (citerad i Thomassen 2015, s. 209) påstår att ett narrativt perspektiv kan ingå som arbetsmetod. Hon exemplifierar sin ståndpunkt med att hänvisa till praktikern som arbetar med långtidspatienter och kroniskt sjuka. För att bidra med god vård måste praktikern bekanta sig med *personen bakom patienten*. Det är först när praktikern ser till det större sammanhanget som innefattas av patientens särpräglade livshistoria, som praktikern kan dra slutsatser om vad som är viktigt för just den individen.

4.1.3 Konstruktion

För att förstå hur *konstruktionen av yrkesberättelser* går till, måste vi återgå till de begrepp som presenterats fram tills nu. Yrkesberättelsen är praktikerns egna version av en situation. Dessa berättelser kan i likhet med brukarens berättelse ge uttryck för flera förståelser och orsaker till ett problem. Medelst dialogen kan de även komma att ändra form längs med processen. Även om yrkesberättelsen är praktikerns egen version är den framtagen i samarbete med brukaren. Samarbetet måste präglas av ett gemensamt meningsutbyte och bygga på respekt för den andre om konstruktionen av berättelsen ska klara av att bryta ner den underliggande maktrelationen. Jan Fook (citerad i Thomassen 2015, s. 212 f.) beskriver handlingen som ett sätt för praktikern att *myndighetsförklara* brukaren. Fook intresserar sig för socialarbetarens maktutövning och menar att den bidrar till, och verkar inom, olika diskurser för det sociala arbetet. Viktigt för konstruktionen är att arbetets diskursiva ramar inte är brukarnas egna. Utmaningen för praktikern blir således att konstruera en berättelse som inryms i praktikens diskursiva fält och som kan tillgodose brukarens behov så långt det är

möjligt. Fook hävdar att praktikern måste agera *översättare* för att brukarens berättelse ska tillmätas betydelse för den aktuella diskursen. Trots att diskurser kan verka både frigörande och förtryckande är det av största vikt att praktikern använder sin makt för att bidra till att den enskilda individens makt ökar (ibid.).

4.2 Motståndsteori

Motstånd kan ta sig uttryck i många former. Oavsett om motståndet sker avsiktligt eller inte kan motstånd definieras som 1) en aktiv handling som 2) utförs av någon i en underordnad position 3) i någon slags opposition i relation till makt och där 4) denna handling har en möjlighet att underminera makten (Lilja & Vinthagen 2009, s. 47 ff.). Det är viktigt att komma ihåg att motstånd finns överallt där makt finns, och vice versa, som en del forskare menar. Oavsett hur synligt (revolution) eller dolt (diskursivt, icke-konfrontativt) motståndet än må vara, förblir makt och motstånd oskiljaktiga i en analys om vilka processer som kan leda till förändring.

4.2.1 Med identiteten som vapen

Inte sällan finns en förväntad bild av hur motstånd tar sig uttryck, till exempel genom demonstrationer. James Scott (citerad i Lilja & Vinthagen 2009, s. 74 ff.) menar å andra sidan att en övervägande del av motståndet sker bakom den öppna scenen. Enligt Scott är motståndet tvunget till aktivitet i det dolda eller i form av maskering om den underordnade är beroende av makten som den gör motstånd emot (ibid.). Scott menar att *vardagsmotstånd* kan vara länken som leder till att mer öppna former av motstånd kan äga rum.

Det vardagliga motståndet blir möjligt tack vare gruppernas deltagande i civilsamhället. Motståndet sker när kollektivet genererar motberättelser till de samhällseliga diskurser som skapar stereotypa och hierarkiska föreställningar om olika identitetspositioner, till exempel missbrukare och hemlösa (Lilja & Vinthagen 2009, s. 76 ff). Motståndet syftar till att omdefiniera eller utvidga innebörden av en identitetsposition. En grupp som till exempel utsätts för normativa föreställningar är missbrukare. Att omdefiniera missbrukarens identitet kan därför vara att beskriva personen som resursstark istället för att fokusera på problembeskrivningen (Levander & Glad 2017, s. 235).

4.2.2 Omförhandla diskurser

För att ändra en diskurs måste gruppen utmana de rådande diskurserna och producera alternativ till dessa. Det är i den ständiga reproduceringen som diskursen tar sin form. Vi

måste däremot komma ihåg att individers inflytande över makt ser olika ut (Lilja & Vinthagen 2009, s. 76 ff.; Levander & Glad 2017, s. 226 ff.).

För att en representation ska få genomslag och anses trovärdig diskuteras *konkretism*. Det betyder att representationen anses ha ett större bevisvärde om den går bortom den muntliga representationen, genom att det som sägs, visas konkret (Lilja & Vinthagen 2009, s. 79).

4.2.3 Identifikation

Gayatri Spivak (citerad i Lilja & Vinthagen 2015, s. 79 f.) pratar om identifikation som en vardagsstrategi som ligger till grund för ett mer organiserat motstånd. Spivaks resonemang utgör en betydande invändning om varför vi bör problematisera kollektivets skapande av identitet. Spivak (ibid.) menar att det ibland kan vara nödvändigt för den förtryckta individen att ansluta sig till andra individer som har liknande erfarenheter. Hon diskuterar möjligheten för individen att tillfälligt *vila* i den nya gemenskapen varifrån kraft och mod kan leda till aktion. Spivak uttrycker däremot en oro över att gemenskapen förutsätter en identifikation med *vi:et* som i en förlängning kan innebära att individen i viss mån blir beroende av gruppens identitetskonstruktion. Även Judith Butler framhåller svårigheten som kan uppstå om individen vill lämna denna identitet. Butler frågar sig till och med om detta kan bidra till att individen skapar en tillgivenhet inför sin egen underkastelse (ibid.).

En annan ofta använd motståndsstrategi är att anamma förväntade identitetspositioner, vilket är ett exempel på hur mostridiga identitetspositioner och diskurser kan användas som motstånd. Teorin kan relateras till det postkoloniala begreppet *mimikry* (härkning) som handlar om hur den koloniserade förväntades efterhärma kolonisatören. Det visar på hur en destabilisering av roller kan resultera i en *obalans* och på så vis utgöra ett hot mot den överordnades makt. Första steget är att identifiera normen och därefter följer en disciplinering eller anpassning gentemot denna. Det kan leda till att individens resurser och makt upphöjs i nivå med, i det här fallet, praktikern (Lilja & Vinthagen 2009, s. 80 f.).

5 Resultat och Analys

Resultaten från intervjuerna kommer nedan att presenteras i syfte att lyfta fram kunskap om hur en brukarstyrd organisation kan hjälpa människor som befinner sig i utanförskap och hur deras verksamhet går att förstå som ett motstånd mot maktbärande strukturer. Resultaten diskuteras löpande i förhållande till postmodernistiskt tänkande och motståndsteori och begrepp där inom, samt tidigare forskning. Analysen är indelad i tre övergripande rubriker: *Guidernas berättelser om verksamheten*, *Rollen som guide* samt *Betydelsen av erfarenhetsbaserad kunskap*.

Intervjupersonerna är 50-65 år och har varit aktiva i föreningen i sju till elva år. Samtliga intervjupersoner arbetar som guider i föreningen och har personlig erfarenhet av utanförskap, missbruk och hemlöshet.

När texten refererar till människor som söker sig till Musketörerna används ordet *deltagare*. Förutom att föreningen använder samma begrepp kan det finnas en mening i att inte använda ordet brukare då flertalet deltagare till en början inte har kontakt med myndigheter. Om en person till exempel varit folkbokförd utan känd hemvist under två år, kan denna avregistreras från folkbokförningen, och hamnar då i obefintlighetsregistret.

5.1 Guidernas berättelser om verksamheten

Berättelsen är ett centralt och återkommande tema för denna uppsats. För att förstå vad det innebär att vara guide eller på vilket sätt verksamheten utgör ett motstånd, måste vi ta del av guidernas berättelser. Dessa är en förutsättning för att jag som uppsatsstudent ska kunna tolka, förstå och förklara och därigenom sammanfoga berättelsen i sitt sociala sammanhang och kunna bidra med ett nytt perspektiv. Resultaten är direkt återgivna enligt guiderna själva. Däremot är studiens analyser min egen berättelse som uppsatsskrivare och socionomstudent. Det är en berättelse som vuxit fram under intervjuer och genom dialog med Musketörernas guider, men den är fortfarande min och kan därmed inte sägas vara allmängiltig eller sann på något vis. Min önskan är att denna berättelse kan ge upphov till reflektion och fortsätta den diskussion som inletts i och med denna uppsats.

5.1.1 Att spela spelet efter andra spelregler

Sammantaget kan guidernas beskrivningar av verksamheten tolkas som att deras arbete är av avgörande karaktär för de människor som befinner sig i utanförskap och som på ett eller annat sätt kommer i kontakt med föreningen. På frågan varför Musketörerna behövs, menar guide 1

att de (Musketörerna) är en länk mellan utanförskapsfolket och missbrukare till den professionella hjälpen i samhället. Ordet länk vittnar om att det existerar någon form av mellanrum mellan två ting, i detta fall människor i utanförskap och praktiker (professionella).

När guiderna pratar om varför föreningen behövs, och vad som gör den unik, framhåller de ofta fördelarna med att inte vara en myndighet. De understryker särskilt förmånen med att inte vara bunden till ett regelverk. Mot bakgrund av deras utsagor kan frånvaron av ett strikt regelverk, tolkas som en förutsättning för att kunna hjälpa utsatta människor. I motsats till detta kan deltagarna å andra sidan uppfatta utdragna byråkratiska myndighetsprocesser som ett avvisande, vilket exemplifieras i följande citat.

... det är så byråkratiskt och allting. Om en kommer till soc (socialtjänsten) och begär att den vill åka iväg eller någonting, ja då får man en ny tid och så ska det utredas, en ASI utredning och det går månader. Och när en person har bestämt sig för att man vill förändra sitt liv, det är en färskvara, det ska man ta tillvara på på en gång. Då ska det sättas in så mycket det går. Visst det är ju ekonomiska frågor också, men då ska man verkligen ligga på. För sen kan det ju dra ett månvarv innan nästa gång eller ett år eller han kanske aldrig kommer igen för att "äsch, det funkar ju inte att be om hjälp". (Guide 4)

Vidare menar guiderna att deras arbetsprocess skiljer sig från myndigheter, till exempel vad gäller första mötet med en deltagare. När en ny person kommer in till Musketörernas lokal, sätter sig guiderna ner och lyssnar av den personen. Vi skriver ingenting utan vi lyssnar av den personen bara och det problemet (Guide 3). Citatet är ett exempel på narrativets centrala roll i föreningen. I detta fall ingår narrativet som arbetsmetod. Utifrån deltagarens berättelse är det sedan möjligt för guiderna att göra en bedömning av vad som är viktigt för just den individen (Thomassen 2015).

Guiderna beskriver även verksamheten som flexibel och tillmötesgående. Guide 4 påpekar att under alla år som Musketörerna bedrivit sin verksamhet har de aldrig nekat en människa hjälp. Flexibiliteten inryms i följande citat:

... kommer de in och ber om hjälp brukar jag ta det direkt, det de vill ha hjälp med, om jag kan. Varför ska jag vänta tills imorgon för, när det går att försöka idag? (Guide 1)

En annan aspekt av verksamheten som skiljer sig från myndigheter (läs socialtjänst) är att deltagare är välkomna oavsett kommuntillhörighet. Guide 2 menar att människor som har levt i hemlöshet under en lång tid oftast inte tillhör någon kommun. Musketörerna verkar på så sätt, i skuggan av deras beskrivningar, inte ha lika tydliga gränser i sitt arbete angående vem som kan få hjälp och under vilka förutsättningar, i jämförelse med till exempel kommunens socialtjänst. Att guiderna beskriver verksamheten i termer av att inte vara en myndighet, kan möjligen tolkas som ett missnöje, till exempel ”det där är inget bra, här gör vi så här istället”.

Deras arbete beskrivs som tvunget, mot bakgrund av hur samhällets välfärdsinsatser är utformade. När jag frågar om guiderna upplever sig ha några gränser i sitt arbete blir svaret oftast ett tvekan *nej*. Guide 4 menar att utmaningarna främst går att finna *till de vi guidar*. För lite pengar eller brist på bostäder nämns istället som en yttre gräns. Det verkar snarare finnas en tro och medvetenhet om att deras handlingsutrymme är större än för praktikern som arbetar inom offentlig eller kommunal sektor.

Eftersom det inte är vi som gör det professionella arbetet så är det någon myndighet som gör det. Så det finns inget stopp riktigt så. (Guide 1)

Ytterligare en aspekt som återfinns i guidernas utsagor om verksamheten är deltagarnas brist på förtroende, för myndigheter främst, som i de flesta fall ligger djupt ingrott. I dessa uttalanden framgår det att guidningen handlar om mer än att bara finnas med eller vara en bra lyssnare. Jag menar på att det delvis handlar om att återskapa en bruten relation. Att leva i utanförskap under en lång tid, och kanske vara kriminell för att försörja sig, innebär enligt guide 2, att *myndighetsföraktet byggs på hela tiden*.

Man tror ju det när man är i missbruk, så tror man att alla vill en ont och illa, även myndigheter. (Guide 1)

För att de här människorna, oftast så har de blivit så misshandlade rent psykiskt, så de har *väldigt* svårt att ge förtroende till en annan människa. (Guide 3)

Att guiderna till största del framställer sitt arbete i avsaknad av gränser, kan vid en första anblick verka orimligt för den utomstående. Huruvida påståendet stämmer eller ej är för sammanhanget dessutom ointressant. För att förstå guidernas berättelser om verksamheten,

måste vi i likhet med narrativet, placera utsagorna i ett bredare perspektiv (Payne 2015; Thomassen 2015).

En rimlig förklaring till ovan nämnda torde vara att guiderna införlivat en bild av sig själva som en motpol till myndigheter, dels på grund av missnöje över hur situationen för människor i utanförskap ser ut. Jag menar däremot att avsaknaden av gränser är ett nödvändigt ont för deras arbete. Att guiderna stöter på utmaningar i sitt vardagliga arbete, spelar egentligen inte någon roll för hur vi kan förstå deras verksamhet. Det intressanta är snarare varför de framhåller det så. I min mening har föreningen varit tvungen att utformas på detta sätt, därför att det är deras enda möjlighet att nå fram till de människor som befinner sig i samhällets periferi. Oavsett om föreningen kantas av återvändsgränder eller inte, har deras strävan efter ett arbete utan gränser sina förklaringar, vilket i sin tur måste ses i relation till den målgrupp föreningen arbetar med samt det därigenom underliggande myndighetsföraktet.

Sammantaget menar guiderna att föreningen är mer mänsklig än professionella institutioner. Förutom avsaknaden av strikta regelverk och möjligheten att agera flexibelt framhålls betydelsen av att inte tillämpa någon nolltolerans. Ett beslut om att inte tillämpa nolltolerans kan förstås som en lärdom från guidernas och deltagarnas personliga erfarenheter. I citat två kan vi se hur bakslag eller återfall utgör en del av den enskildes resa mot ett drogfritt liv.

Vi har förstått det att de som har svårt att vara nyktra, drogfria, en dag bara, de har det också sämst och svårast att ta sig in, att få igång möten och sådana här saker. (Guide 2)

... vi har ett lite bredare synsätt, mer förlåtande synsätt. Vi är ju ingen myndighet så heller, men tar man ett återfall eller någonting, *fine*, det hör nästan till bilden, på något sätt. Utan då tar vi vid där vi slutade sista gången, och det finns inga sådana regler, man är inte körd bara för det. Som sagt, det hör *nästan* till, det finns få undantag, som klarar den resan utan att få något bakslag. (Guide 4)

I intervjuerna betonas dessutom betydelsen av Musketörernas lokal. Guide 2 säger att guidningen börjar i samma ögonblick som deltagaren sätter sin fot i lokalen. Där erbjuds ett flertal aktiviteter samt möjligheten att tillgodose andra basala behov. Där kan föreningens medlemmar samtala, titta på tv, fika eller använda en dator. I en av lokalerna finns också

chans att ta en dusch, tvätta sina kläder och få ett rent ombyte för den som kanske är hemlös. Där lagar även föreningens medlemmar mat tillsammans och är det fint väder finns en liten trädgård. En bod står uppställd på tomten där deltagarna även kan måla, rita, pyssla eller snickra något litet

... vi erbjuder möjligheten att *här* kan du börja få känna trygghet, känna att du ingår i en gemenskap /.../. (Guide 2)

Lokalen kan med andra ord förstås som en arena där medlemmarna kan bli delaktiga i en gemenskap igen. Askheim (2012) menade som tidigare nämnt att det är först när gruppmedlemmar aktiveras i olika processer och aktiviteter, som det uppstår en möjlighet att bygga upp självförtroende och skaffa sig kunskap och färdigheter, som behövs för att ta sig ur sin situation. Ett tryggt rum, eller ett alternativt rum, var dessutom enligt Cassegård (2010), en av tre kriterier som behövde uppfyllas för att minska människors känsla av maktlöshet. Cassegård skrev också att rummen måste tillhandahålla utrymmen där underordnade grupper inte upplever sig vara i underläge. Gemenskapen och de delade erfarenheterna av utanförskap kan därav uppfattas som en för sammanhanget nödvändighet om den enskilde ska kunna uppnå en förändring. Guiderna berättar även att missbruket ofta är förenat med skam och skuld och att en del kanske därför inte vågar ta kontakt med familjemedlemmar eller andra närstående som man glidit ifrån. Föreningen erbjuder deltagaren ett alternativ till en vardag som för vissa, men inte alla, präglas av ensamhet. Det uppstår en möjlighet att återigen bli del av ett sammanhang, där tankar om något nytt kan få plats att växa.

Kombinationen av gemenskap (Cassegård 2010) och aktivitet (Askheim 2012) var just huvudorsaken till att guide 3 (och även guide 1) lyckades byta riktning, guide 3 förklarar:

Det var *helt* och hållet det avgörande, för jag kunde bara inte sitta still och inte göra någonting, för då hade jag gått tillbaka till missbruk igen, skulle jag tippa. (Guide 2)

5.1.2 Samarbete

Guiderna pratar många gånger om verksamheten i relation till socialtjänsten. Samarbetet och bemötandet beskrivs fungera väl. Å andra sidan hävdar intervjupersonerna att *systemet* kan vara mycket *tungrott*. Med systemet menas främst de lagar och regler som ligger till grund

för olika myndighetsbeslut eller åtgärder inom till exempel psykiatri och socialtjänst. Detta går att jämföra med Georg Simmel (Cassegård 2010) som menade att människors upplevelser av det moderna samhället ofta utgår från upplevelser av maktlöshet och en oförmåga att påverka. Att individens roll i relation till samhällets övermäktiga maskineri blir näst intill betydelselös.

Myndighetspersoner återges i positiva termer, däremot påpekas som sagt att det är själva systemet som utgör ett hinder, även för praktikern.

Det handlar hela tiden om att man måste se människan. Många i socialtjänsten som, jag tror väldigt positivt om de flesta som jobbar som socialsekreterare, de vill något gott med andra människor och hjälpa. Men sen så kommer systemet när de är färdigutbildade och formar dem till en fyrkant /.../ och då lider de också, och mår dåligt /.../ och glömmer bort att det är en människa som sitter bredvid en. (Guide 2)

Det är svårt att utläsa någon form av aktivt motstånd mot samhället och dess välfärdsinstitutioner mer än det som uttrycks ovan. Guiderna understryker att myndigheter är deras samarbetspartners och att samarbetet sinsemellan fungerar bra. Det är endast en av guiderna (4) som uttryckligen nämner att *Det enda vi dömer är väl samhället då kanske*. Men även detta uttalande måste förstås som vagt.

Föreningens samarbete med stadsdelar och kommuner beskrivs som värdefullt och något som har växt fram under årens lopp. Guide 2 säger att samarbetet till en början var svårt. Han berättar hur föreningen inledningsvis kände sig bevakade av *kommunfolket* och *cheferna* som sneglade misstänksamt åt deras håll. Förtroendet mellan föreningen och myndigheter har därefter byggts upp allt eftersom.

... sen har det ju vuxit hos oss och de har sett att vi är verkstad och inte bara snack, och det får man ju låta ha sin tid det där, om man nu ska prata hur det ska funka för kommunen och brukarna att starta upp något... Så får man låta det förtroendet tar sin tid. (Guide 2)

Det som guide 2 uttrycker sig om kan kopplas till det som Lilja och Vinthagen (2009) kallar *konkretism*. Det vill säga att motberättelsen, eller den alternativa representationen, får bättre genomslag och anses som mer trovärdig om den går bortom den muntliga representationen.

Vägen till ett fungerande samarbete pratas om som en process. I denna process kan vi utläsa Musketörerna som aktiva subjekt. De beskriver att det är de själva som har varit drivande i processen mot en fungerande relation. Guide 4 menar också att förtroendet är någonting som de har *levt mycket på*. Samarbetet kan på så vis tolkas som en förutsättning för föreningens överlevnad.

Men det är väl därför vi har fått så många änglar i systemet också, för dem vet att vi uppträder korrekt. Och är det ett nej då får man ta det, då får vi hitta andra vägar och försöka gå runt det här nej:et eller andra grejer. Men det är vår samarbetspartner, och det är viktigt /.../ de är inte motparten egentligen, utan det är vår samarbetspartner som vi vill få en tjänst av, och då måste vi uppträda korrekt. (Guide 4)

Som sagt är det svårt att utläsa något öppet motstånd från guidernas sida. Citaten ovan ger exempel på föreningens beroende av externa aktörer, för att få någonting, fordras ett visst uppträdande. Men trots att föreningen framställer sig själva som en motsats till myndigheter, verkar inget tydligt motstånd existera i deras berättelser. En potentiell förklaring till detta, är vad Scott (Lilja & Vinthagen 2009) menar, när han säger att motståndet kan vara tvunget till aktivitet i det dolda om den underordnade är beroende av makten som den gör motstånd emot. Det kanske därmed går att prata om en lojalitet från guidernas sida gentemot systemet, eftersom det finns en medvetenhet om att deras deltagare är beroende av den hjälp de får. Dessutom har föreningen olika stiftelser och fonder som bidrar till att ekonomin går runt.

5.2 Rollen som guide

Att *guida och lotsa* innefattar ett stort spektra av arbetsuppgifter. Till största del handlar det om att följa med på deltagarens olika möten. Under mötena sitter guiderna oftast bara bredvid, *det räcker att vi är med* menar guide 3. Guide 4 säger att guiderna aldrig talar före deltagaren. Det är först när och om dennes ord *tar slut* som guiderna fortsätter samtalet. Musketörernas guider vänder sig därmed till olika instanser. Bland de vanligaste är socialtjänst, psykiatri, hälso- och sjukvård, men även tandvård. Guide 3 beskriver även att de hjälpt till vid begravningar, om en deltagare till exempel inte har några anhöriga vid liv. Just ensamheten nämns återkommande som både en orsak och konsekvens av utanförskapet. Guide 1 beskriver guiderollen i termer av att *ta deltagaren i handen och följa med* eller *att visa att man finns, att man bryr sig, att man stöttar*. Guide 4 pratar också om att vara en *kamrat, en*

klapp på axeln. Beskrivningarna visar på att guiden intar en medmänsklig och nästintill kamratlig ställning. Guide 4 fortsätter med att säga:

... det är inga konstigheter, det är mer att vara en medmänniska och förstå att den andra mår skit. Och när han inte vill gå på ett möte, då får man förstå det, då ändrar vi tiden och tar det när han vill. Det finns så många exempel när en deltagare som lever utanför, är hemlös, inte har lust att träffa alla myndigheter /.../. (Guide 4)

Här kan vi se att guidningen tycks ske på deltagarens villkor. Nästa citat är en aning längre men har valts ut just för att det exemplifierar guidningens väsentliga fokus.

Det gäller att hitta de där verktygen och det gäller att få ur ”vilka verktyg behöver du?”, ”vad skulle du vilja?”, ”hur skulle det se ut för dig om du ville ta dig ut?”, de verktygen måste du förmedla till mig så ska jag hjälpa dig hitta de verktygen /.../ Men jag måste få veta, och framförallt samhället måste få veta vilka verktyg *du* behöver. Och nu känner man ju att myndigheterna börjar öppna sig mera, framförallt socialtjänsten, de börjar se människan bakom missbruket, förut så skulle ju alla gå i 12-steg eller ”alla ska gå i öppenvården” /.../ Det går inte att gröta ihop alla, ”alla är alkoholister, de behöver den här vården”, alla är... psykisk ohälsa, dem behöver den här vården. Utan alla är individer. (Guide 4)

Återigen framträder narrativets betydelse bland guidernas berättelser (Thomassen 2015). För att kunna hjälpa en människa utgår guiderna från en tanke om att individen vet vad som behövs. Guiderna har en kännedom om *hur* systemet fungerar och inte fungerar, men de menar att det är deltagaren som besitter nyckeln tack vare sin erfarenhetsbaserade kunskap (Borkman 1976). Kanske kan detta liknas vid det som Jan Fook (Thomassen 2015) menar med att *myndighetsförklara* individen. Att det är medelst denna myndighetsförklaring, eller snarare erkännande, som deltagaren återfår en del av det förlorade förtroendet för andra människor?

Trots att guiderna kan förlika sig med deltagarens erfarenheter i en viss utsträckning, framhåller de att alla individer är olika. Guide 3 menar att det för hans del kan vara en utmaning att arbeta med människor som lider av psykisk ohälsa. Han menar också att *de är ju inte vanliga Svensson, utan de* (deltagarna) *är ju speciella många*. Fastän guiderna har

erfarenheter av hemlöshet eller missbruk kan det alltså uppstå situationer där guiderna inte har möjlighet att sätta sig in i individens situation. Guide 2 pratar om något liknande och nämner utanförskapets mångsidighet. Han påpekar att det finns många grupper av människor som lever i utanförskap, till exempel människor med annan etnisk bakgrund eller utsatta EU-medborgare. Guide 2 menar vidare att föreningen inte klarar av att nå ut till dessa individer... *vi vet inte riktigt hur vi ska bete oss bara, vi har ingen inifrån /.../*. Föreningen har med anledning av detta inlett ett projekt för att kunna nå ut till fler människor som befinner sig i olika typer av utanförskap.

Deltagarnas resa ser alltså olika ut. Ibland kan en person endast behöva hjälp med något litet, vilket då kallas för en *light- guidning*. Vissa guidningar kan å andra sidan ta flera år. Det finns inget maxantal för hur många guidningar en person kan komma att behöva och guiderna beskriver att de finns bredvid deltagarens sida från och med dag ett.

... vi följer med hela vägen. Ifrån parkbänken eller soprummet där de sover och ända tills de får en lägenhet /.../. (Guide 3)

I början av ett guideuppdrag får deltagarna hjälp med allt. Det är mycket *curling*, som guide 4 menar, vilket kan behövas då *det finns så mycket osäkerhet hos deltagarna*. Guiderna menar att människor som levt i utanförskap i många år, inte sällan har både låg självkänsla och ett självförakt. Att *curla* deltagarna till en början, verkar vara en medveten strategi från guidernas sida. Guide 2 menar att *man blir ju stärkt samtidigt som man har motgångar*. Enligt guiderna handlar mycket av deras arbete om förtroende, *förtroendet i en guidning är a och o* (Guide 2). Att bygga ett förtroende kan handla om att ge människor ett ansvar och visa tillit.

... man ger dem ett förtroende, "ta nyckeln", du får sköta det här om du vill /.../ man får inte vara *rädd* för att ge människor ett förtroende att göra saker. Då växer de direkt, pang bom bara. Det är små verktyg. I vår lilla värld så kan det göra att människan växer, och det går fort i början /.../. (Guide 3)

När jag frågar en av guiderna *hur* man bygger upp ett förtroende, svarar han med att de brukar göra upp ett löfte som betyder att:

... "det vi säger till varandra och så, det behöver inte vi prata med soc om, det väljer du, vad du vill ha hjälp med och du formulerar det. Så vill du inte

prata någonting om ditt missbruk, så behöver du inte göra det heller”. Man ska kunna få hjälp ändå. (Guide 2)

Guide 2 understryker däremot att guiderna har stor kunskap om samhällets instanser och socialförsäkringssystem, vilket innebär att de kan vägleda deltagaren i stunder då viss information till trots kan vara avgörande, för att till exempel erhålla socialbidrag.

Guiderna använder inte ordet *empowerment*, men deras verksamhet kan i flera avseenden förstås som en hjälp till självhjälp. I avsnittet för tidigare forskning menade Askheim (2012) att det är i gemenskapen som medlemmarna blir i stånd att motarbeta de krafter som håller dem nere. Här förstår vi att både guiderna och föreningslokalen spelar en väsentlig roll för underlättandet av empowerment. Denna process återfinns i flera led av guidningen. Guide 3 menar att deltagaren ofta upplever sig vara i ett *underläge* när den möter myndighetspersoner på egen hand. Att istället kliva in på ett möte med två guider kan göra att individen växer. Guide 2 uttrycker också att deltagaren befinner sig i en utsatt position *på andra sidan skrivbordet*. Det som deltagaren menas erfara kan kopplas till Foucaults resonemang om att praktikern befinner sig i ett fält av makt och innehar därav en inneboende makt att definiera eller kategorisera företeelser som avvikande eller ”normala” (Thomassen 2015).

Förutom guidning och lotsning syftar verksamheten till att öka deltagarnas kunskap om samhället, vilket i sin tur, enligt Foucault och Freire (Askheim 2012; Thomassen 2015) kan öka deltagarnas egenmakt. Guide 2 säger att brist på kunskap kan göra att människan stängs ute från samhället.

... personer som är längst ute och är marginaliserade, de har för det första ingen kunskap kanske, om hur det kan vara att möta ett problem. I den situationen så vill man att det ska gå såhär [knäpper med fingrarna] och så blir det inte så. Id-kort... du har inga pengar, du har kanske inga anhöriga i livet som kan ställa upp och säga att du är du. Och Socialtjänsten lånar inte ut pengar till ett Id-kort innan du blir aktuell. Och där är ett hinder, och då stängs man ute. (Guide 2)

Guide 2 säger vidare att guidens uppgift är att förmedla hur samhället fungerar genom att orientera individen i olika myndighetsprocesser. Den brasilianske pedagogen Paulo Freire (citerad i Askheim 2012) menar att okunskap är en konsekvens av individens maktlösa och förtryckta position. För att återta makten, menar Freire att individen måste förstå *vad* eller

vilka faktorer som orsakar situationen. Genom reflektion och handling kan individen agera mot förtrycket. Freire hävdar således att okunskap är farligt, men att den däremot är en konsekvens av ett yttre och omfattande förtryck.

I ovanstående citat påstår guide 2 att många deltagare har bristfälliga kunskaper om samhället, däremot finns en tydlig skillnad gentemot Freires resonemang. I guidens beskrivning framstår individens brist på kunskap som problemet eller hindret, inte att det skulle vara på grund av samhällets förtryck. Utifrån citatets kontext och natur ligger det inte till mitt förfogande att måla ut guidens citat på ett felaktigt sätt. Guide 2 menar även att socialtjänsten är de som inte betalar ut pengar. Min poäng är snarare i linje med det som Hans Swärd (2017) uttrycker, nämligen att samhället har styrts i en utveckling där individen förväntas ta ett större ansvar för sin välfärd och att sociala problem därmed ses som individuella faktorer snarare än samhälleliga tillkortakommanden.

5.2.1 Konstruktionens ombytta roller

Att vara guide innebär följaktligen att finnas bredvid och stötta deltagaren i dennes process mot en bostad, sysselsättning, socialbidrag, skuldsanering eller vad det nu kan vara. Däremot framkommer en intressant aspekt av guidernas roll när de berättar om hur ett möte med deltagaren och myndigheter kan gå till. Flera av intervjupersonerna påtalar att de ser till att mötet flyter på när de är med, att mötena blir mer konstruktiva och att de försöker skapa en bra dialog mellan deltagaren och myndighetspersonen(erna).

Alltså det vi gör i stödet det är att vi deltar på mötena, för att det ska bli ett bra möte, personen ska känna sig trygg med mig /.../ min roll är att se till att personen välkomnar det som sägs på ett rätt sätt. Misstolkar man det så är det min roll att försöka översätta. Alltså, jag dumförklarar inte personen nu då, men det kan vara så i en situation att man inte riktigt förstår vad som sägs, därför det är ett språk man kanske inte har träffat på, på många många år. (Guide 2)

Guide 2 säger även:

Och det känns ju som, i den situationen, att ”får jag inga rättigheter, vad fan då!?” liksom. Det handlar inte om det, fast det kan *låta* så i frågorna. (Guide 2)

Enligt guiderna är det inte bara deltagaren som uppskattar att de medverkar på möten, även myndighetspersonerna beskrivs uttrycka en tacksamhet.

Vi har ju upptäckt också att, om vi nu tar socialtjänsten, handläggarna är tacksamma att det är två Musketörer med, för samtalet blir mycket mer konstruktivt, det går att hitta en handlingsplan, det blir inget gap och skrik.
(Guide 4)

Det första citatet från guide 2 är särskilt tänkvärt i relation till begreppen *dekonstruktion* och *konstruktion* (Thomassen 2015), där den förra möjliggör den senare. Att konstruera yrkesberättelser handlar i grund och botten om att bryta inbitna maktmönster och skapa alternativa diskurser. Konstruktionen innebär däremot enligt Fook (ibid.), att praktikern måste agera översättare för att brukarens berättelse ska tillmätas betydelse för den aktuella diskursen. Ovanstående citat avslöjar däremot något annat. I mötet med myndigheter är det guiden som agerar översättare. Frågan jag ställer mig är genast *varför?* Varför är det guiden som är översättare och vad händer om det inte finns en guide? Kan det vara på grund av någon typ av *glapp* som finns mellan deltagaren och myndighetspersonen? Att dessa två har så fundamentalt skilda bakgrunder och berättelser, att det behövs en tredje person i rummet som kan företräda den ena. Denna diskussion kommer inte att utvecklas vidare, men det är definitivt en fråga som är relevant för det sociala arbetet och den roll som praktikern har.

Dessutom ger citaten uttryck för att det är deltagaren som inte förstår, inte att det kanske kan vara myndighetspersonen som inte förstår deltagaren. Det tydliggör för det faktum att det är myndighetspersonens narrativ som tillhör diskursen, inte tvärt om (Thomassen 2015).

Makt är ett återkommande inslag i guidernas rollbeskrivningar. I deltagarens fall handlar det om att ta makt och kontroll över sitt liv, i myndighetspersonens fall om makt över diskursen. Foucault (Thomassen 2015) menade att motstånd finns där makt finns. Det motstånd som är allra tydligast i guidernas berättelser är det som kommer från deltagarna själva. Det är deltagarna som bär på ett förakt eller misstror myndigheter. Guide 2 menar att vissa deltagare är mer *tjurskalliga* än andra, men säger också att:

... man blir tjurskallig därför att livet har färgat en och format en, därför man har bara sett och varit med om saker och ting som man aldrig ens kommer i närheten av, i jämförelse. (Guide 2)

Att inte vilja träffa myndigheter (Guide 4) eller att deltagaren inte ska gapa och skrika under ett möte (Guide 4) är exempel på motstånd. Guide 2 pratar om myndighetsförakt, bland annat från de som varit utsatta för enorma övregrepp sen de var fyra, fem år och syftar bland annat till omhändertaganden, och säger vidare att det har ju byggts motstånd och hat i det och det blir ju ännu svårare när man blir äldre och ska ha hjälp själv.

Frågan är vad som händer med deltagarnas motstånd, vart det tar vägen under resans gång. Guidernas funktion handlar delvis om att *hjälpa personer in i systemen frivilligt* (guide 2). Jag ställer mig frågan huruvida det går att prata om en viss anpassning av deltagarna, att de ska passa in i samhällets olika system. Foucault (ibid.) menade att socialarbetarens expertkunskap kan bidra till att skapa diskurser som både är disciplinerande och kontrollerande.

Vid en första anblick kan det vara lätt att tro att deltagarens anpassning till samhället skulle vara slutmålet, och att den i sin tur går via guiderna som är en del av kontrollen och disciplineringen. På ett sätt ja, men å andra sidan hävdar jag att motståndet snarare måste förstås som ett *diskursivt motstånd* (Lilja & Vinthagen 2009). En potentiell motståndsstrategi som Spivak (ibid.) nämner är *mimikry*, det vill säga att deltagaren anammar (härmar) en förväntad identitetsposition. Det går ut på att deltagaren till en början disciplineras genom att anpassa sig efter normen och att detta skulle skapa en obalans och därigenom utgöra ett hot mot den överordnades (praktikern) makt. Jag är beredd att hålla med Spivak till viss del, att ja, det kan visserligen skapa obalans, men istället för att utgöra ett hot mot den professionella, skulle det snarare för kontexten, öka chanserna att *dekonstruera* praktikerns kunskap och det sociala arbetets diskurs, det vill säga det som ett postmodernistiskt tänkande framhåller. Det slutgiltiga målet för deltagaren skulle således vara att passa in i systemets ramar, och därefter ha en möjlighet att göra sin röst hörd och påverka diskursen, till exempel via brukarföreningar eller brukarinflytande. Men denna gång *inifrån* systemet, när deltagarens ökade makt har bidragit till att dennes (erfarenhetsbaserade) kunskap tillmäts ett reellt värde i maktens korridorer.

5.2.2 Guidens relation till deltagaren

Relationen mellan guide och deltagare kan i stora drag beskrivas som en vänskaplig relation. Guide 1 och 3 menar att det inte existerar en tydlig gräns mellan deras guideroll och deltagaren.

Jag känner att det är ganska gränslöst där /.../ tack vare att man själv varit där de är så känns det som att... man är fortfarande en del av dem, men *jag* har en plan hur vi kan få till det. (Guide 1)

Jag försöker ju suddas ut dem (gränserna), utan jag är bara medmänniska. De flesta kommer man rätt nära och i och med att man är på olika möten och så, så kommer man varandra väldigt nära, för att, och jag är öppen också, jag är inte den som sitter och hymlar med mig själv, jag är lika öppen mot dem. Ju *mer* jag öppnar mig för en människa, ju mer ger den människan tillbaka av sig själv. Det är också lite psykologi. (Guide 3)

Trots att guide 3 hävdar att gränserna bör suddas ut, måste vi förstå det som en medveten arbetsstrategi. Guide 2 uttrycker däremot en annan syn på sin roll. Han menar likväl att relationen är näst intill privat, men uttalar sig om en sorts professionalitet.

Man får vara, säger man professionell så låter det som att man är så högtravande, men det är någon slags professionalitet att väga med båda fötterna samtidigt så att man inte kliver in på den enes roll och samtycker för mycket där, eller den andres, utan man får vara den där balansgången. (Guide 2)

Sammantaget menar intervjupersonerna att relationen mellan guide och deltagare befinner sig på en privat och kamratlig nivå. Samtidigt behöver guiden vara klok och använda sina kunskaper om samhället för att hjälpa deltagaren. Guiden företräder på så vis två sidor. Å ena sidan förmedlar guiden en bild till deltagaren som visar att myndigheter inte vill en illa och att *det finns hjälp att få* (Guide 4). Å andra sidan är guiden initiativtagare och delaktig i att omdefiniera bilden av deltagaren till den professionella som en individ med resurser och värdefulla kunskaper (Levander & Glad 2017).

Intervjupersonerna berättar vidare att de lär sig nya saker av deltagarna hela tiden. Lärdomar som nämns är ökad förståelse, ökat tålamod och en större ödmjukhet.

Man vet aldrig vem det är som hjälper vem egentligen. Men det är ju så, genom att hjälpa andra hjälper man sig själv. (Guide 1)

Närheten till deltagarna kan även tolkas som en av arbetets utmaningar. Två guider beskrev att det framförallt i början var *svårt att sätta ner foten* (guide 2, 4) och markera var deras gräns gick. Att ta emot samtal klockan tolv på natten eller att inte skilja på jobb och fritid var några av de orsaker som uttalades. Visserligen har guide 2 en poäng när han säger att *Det är ju gränslöst på något sätt... det här helvetet*.

Guide 1 delgav en svårighet som kan härröras ur den vänskapliga relationen som finns mellan guide och deltagare. Hon menade på att guiderna ibland är på gränsen till ett medberoende, och framhåller särskilt att det gäller för människor som tidigare har missbrukat. Guide 1 menar att det kan resultera i att guiden sätter sig in i deltagarnas roll och känner med dem, kanske lite för mycket ibland enligt de andra, men inte enligt henne själv, berättar hon.

Å andra sidan finns det baksidor av Musketörernas arbete som kan vara ytterst påfrestande, så som att *vänner* (deltagare) dör under guideprocessen, till följd av missbruk eller sjukdomar.

5.3 Betydelsen av erfarenhetsbaserad kunskap

Samtliga guider som deltog i intervjuerna var eniga om att personlig erfarenhet av utanförskap spelar en betydande roll för arbetet. När jag frågar guide 4 varför Musketörerna behövs får jag till svars *för att vi har den här erfarenheten själva*. Guide 1 och 3 menar även på att *man måste vara före detta missbrukare för att få respekt av deltagarna*. Guiderna uttryckte att erfarenheten gör att de kan sätta sig in i deltagarnas situation.

... vi vet hur de känner sig när de mår piss och hur det är att ha bott i skogen eller i bilen eller i källaren. (Guide 4)

Guidernas kunskap är uteslutande erfarenhetsbaserad (Borkman 1976). Guide 4 fortsätter med att påpeka just detta.

Vi är inga socionomer, vi har inte läst till oss våra grejer, utan vi har upplevt dem själva /.../ det är något man inte kan läsa sig till. (Guide 4)

Den erfarenhetsbaserade kunskapen är således ingenting som går att lära sig, utan måste ha genomlevts på egen hand. Guidernas beskrivningar av den personliga erfarenheten ställer frågor om bemötande och empati på sin spets där erfarenheten är ett nödvändigt ont. Med kunskap ur den levda erfarenheten lyfter guiderna fram ett antal viktiga aspekter. Tydligast

återkommande är vikten av att inte döma andra människor för att de har valt att leva på ett visst sätt eller för att en annan människas resa inte går lika fort som ens egen (guide 1). En människa *är inte sin drog* (Guide 4), det finns så många fler sidor av en människa än den som använder narkotika. Personen kan samtidigt vara en bra vän, vara duktig på att baka eller ha ett sinne för konst. Däremot menar även guiderna att de stundtals glömmet bort hur det var för dem själva, att de i dessa stunder återkallar personliga minnen och erfarenheter för att kunna sätta sig in i deltagarens situation.

Flera av guiderna lyfter fram betydelsen av att kunna identifiera sig i varandra, både som guide och deltagare. I synnerhet guide 1 och 3 menar att något av det bästa med att vara guide är den enorma uppskattning och feedback de får genom arbetet... *den får vi ju inte uppifrån eller därifrån eller därifrån, utan vi får den direkt i oss av deltagaren* (Guide 3). Det går därför att anta att deltagaren på många vis är minst lika betydelsefull för guiden och dennes självbild, som tvärt om. Om vi däremot återgår till deltagarens identifiering med guiden, menar Spivak att *identifikation* är en vardagsstrategi som ligger till grund för ett mer organiserat motstånd (Lilja & Vinthagen 2009). Möjligheten till identifikation verkar därför vara ett potentiellt svar på *varför* den egna erfarenheten behövs om deltagarna ska kunna ta sig ur sin situation, något som följande citat illustrerar.

... det är vi tre, fyra personer som jobbar här, alla har vi varit där och de (deltagarna) kanske sneglar på oss och "fan dem verkar ju må bra"... (Guide 2)

Guide 2 påpekar även betydelsen av gemenskapen som finns bland föreningens medlemmar. Denna framstår däremot aldrig som ett hinder för den egna identiteten vilket Spivak (ibid.) lyfter ett varnande finger för. Eftersom jag inte uttryckligen frågade guiderna om vi-identiteten kunde vara ett problem, går det därför inte att uttala sig om det. Min personliga uppfattning är däremot att majoriteten av intervjupersonerna har en identitet som är starkt kopplad till deras förflutna och verksamhetens kollektiva identitet. Å andra sidan kan min föreställning vara felaktigt grundad med anledning av att studiens syfte kan ha inverkat på de samtal som ägde rum utanför intervjutiden.

Guide 4 synliggör också vikten av identifikation.

... jag visar mig själv som ett bra exempel på att det *går*. Det finns inga hopplösa fall. Enligt socialtjänsten och mina föräldrar eller mina kompisar

som inte levde som pundare i skogen, så var man ju ett hopplöst fall, det kommer ju aldrig bli något, ”han kommer ju dö ung” och allt det där. (Guide 4)

Guide 4 berättar även att hade det inte varit för hans gamla *knarkpolare*, att det var de som fanns där när han muckade från fängelset för mer än tio år sedan, så hade han förmodligen aldrig tagit sig ur sin situation.

... förut har man bara slagit igen dörren vid socialtjänsten ”ni fattar ju ingenting”, så har man gått ut och fortsatt knarkat /.../ Tyvärr, blir det ju lite annorlunda när man har två Musketörer med, två guider med. Och det har ju vi tagit fasta på. (Guide 4)

När jag frågar guide 4 varför han använder ordet *tyvärr*, förklarar han att det egentligen inte ska vara någon skillnad på människor. Men att det tyvärr blir så uppe på myndighetsnivå. Han menar att bemötandet blir annorlunda om det står att en individ har ett missbruk bakom sig.

Med det sagt behöver inte personlig erfarenhet vara lösningen på allt. Flera av guiderna påpekar att individer är unika och att vägen till ”innanförskap” kan ta sig olika uttryck. De menar att de kan förstå en hel del, men inte allt.

Det finns inga likheter, mer än så att säga, likheterna är de normer de måste gå efter och den vägen de måste gå. (Guide 3)

De fyra guider jag samtalar med ger sken av att vara både positiva och hoppfulla människor. Ibland möter de deltagare som inte delar deras positiva världsbild, men även i stunder som dessa kan guidernas historia vara tillräckligt bevis på att det går att förändra, om man bara ger sig till tåls. Guide 2 menar nämligen att något av det bästa som finns är *att ta kaptensrollen över sitt eget liv*.

6 Avslutande diskussion

Studiens ambition har varit att lyfta fram kunskap om hur en brukarstyrd organisation kan hjälpa människor som befinner sig i utanförskap och hur deras verksamhet går att förstå som ett motstånd mot maktbärande strukturer. I denna avslutande del kommer jag att sammanfatta studiens resultat genom att diskutera dem i förhållande till uppsatsens syfte och frågeställningar. Därefter redogörs för reflektioner och nya tankar av studiens fynd.

Den första frågeställningen handlade om hur vi kan förstå guidens roll utifrån deras egna berättelser och hur guiderna i sin tur resonerar om den egna rollen i relation till deltagaren. Mot bakgrund av studiens resultat och teoretiska analys kan vi förstå att enligt intervjupersonerna handlar guidens roll om att stödja deltagaren i att återta makten över sitt eget liv, underlätta empowerment. Detta möjliggörs delvis genom att guiden tillmäter deltagarens narrativ ett värde samt bidrar till att (åter)skapa och bygga upp förtroende och tillit. Guiderna menar att deras viktigaste uppgift är att förmedla sin kunskap (makt) till deltagaren om vilka dörrar som leder vart i samhället. Förståelsen av guiderollen blir som tydligast under de möten som deltagaren har med diverse myndigheter och instanser. Där agerar guiden översättare och kan på så vis underlätta dialog och ömsesidig förståelse mellan deltagaren och myndighetspersonen. Guiden skapar en förståelse för att det både är möjligt och eftersträvansvärt att olika berättelser kan samspela i problemlösningsprocessen och målformuleringen. Samtidigt som deltagaren stärks genom hela processen, medverkar guiden till att medelst motberättelsen, omdefiniera bilden av deltagaren, dels för denne själv, men även för myndighetspersonen.

Intervjupersonerna menar även att guiden intar en medmänsklig och nästintill privat relation till deltagaren. I synen på relationen mellan guide och deltagare menar två guider att de försöker suddas ut gränserna mellan sin egen roll och deltagarens. En av guiderna menar däremot att guiderollen innefattar en viss typ av professionalitet och jämför denna likt en balansgång. Vi har vidare sett att den vänskapliga relationen kan ge upphov till en del utmaningar, till exempel svårigheten med att sätta gräns mellan arbete och fritid.

Samtidigt visar resultaten att guidens personliga erfarenheter av utanförskap är avgörande i arbetet enligt intervjupersonerna. De menar att erfarenheten föder en respekt och lägger grund för identifikation. Guidernas berättelser framstår således som trovärdiga och blir till mer än bara tomma men välmenade ord. Ett liv utanför samhället sätter sina spår. Deltagaren har varit med om och sett saker som andra människor aldrig kommer i närheten av. De har därför ingen tillit till andra människor. Slutsatsen enligt intervjupersonerna är

därmed att deltagaren måste mötas av någon som har samma bakgrund och förstår vad deltagaren varit med om. Å andra sidan framhåller guiderna att alla individer är olika, att det därför finns stunder där guiderna inte kan relatera på samma sätt.

Att Musketörerna inte är någon myndighet verkar även möjliggöra en annan typ av organisering. Guiderna menar att arbetet inte innehåller några egentliga gränser och att de har möjligheten att vara mer tillgängliga för människor som vill ha hjälp. Därtill tillämpar föreningen ingen nolltolerans och de välkomnar alla oavsett kommundillhörighet. Förutom guidning och lotsning till samhällets instanser menar intervjupersonerna att föreningen utgör en naturlig mötesplats för föreningens medlemmar, där de får en chans att ingå i en gemenskap och känna trygghet. Detta stämmer överrens med tidigare forskning, som menade att vägen ur en maktlös position går genom människors kollektiva mobilisering (Mathiesen citerad i Askheim 2012).

Sammanfattningsvis måste föreningens motstånd mot maktbärande strukturer förstås som ett diskursivt och icke-konfrontativt motstånd. För att hjälpa deltagaren är föreningen beroende av externa aktörer och tvingas därför till att utöva ett maskerat motstånd. Detta *vardagsmotstånd* möjliggörs bland annat med strategier som *identifikation* och *mimikry*. Med hjälp av vardagsmotståndet kan deltagarna ta sig ur sin maktlösa position och bli en del av samhället igen. Det är sedan inifrån samhället de har en chans att göra sin röst hörd och därigenom utöva motstånd mot de diskurser och maktstrukturer som håller dessa individer nere.

Slutsatsen av studien stämmer delvis överrens med tidigare forskning som menar att brukarformerade föreningar utgör viktiga komplement till professionellt socialt arbete. Musketörerna har tjänat som exempel för att påvisa hur en förening, som verkar inom civilsamhället, kan hjälpa individer som befinner sig i utanförskap, är hemlösa eller har en beroendeproblematik.

Resultaten kan sägas ligga i linje med Meeuwisse och Sunessons (1998) påstående om att offentlig och kommunal verksamhet är oförmögna att utgöra människors sociala nätverk eller skapa identitet och mening med livet. Min mening är att civilsamhället och offentlig sektor måste existera jämte varandra och därigenom på alla sätt och vis *möjliggöra* varandras tillvaro. Det finns i min mening ett stort värde i att låta en brukarförening förbli just en *brukarförening*, med den medmänsklighet och livserfarenhetsbaserade kunskap som det innebär.

En fråga som uppkommit under arbetets gång är hur det offentliga ska klara av att matcha dessa individers behov, med allt vad det innebär. Det vill säga, hur offentlig och

kommunal sektor kan organisera sin verksamhet för att bemöta och tillgodose rättigheter för de individer som på olika vis lever i ett utanförskap. Detta skulle vara intressant för framtida studier att undersöka.

Referenslista

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2015) Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Askheim, Ole Petter (2012) Empowerment. Olika infallsvinklar. I: Ole Petter Askheim & Bengt Starrin (red.) *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups.

Beresford, Peter, Croft, Suzy (2001) Service Users' Knowledges and the Social Construction of Social Work. *Journal of Social Work*. Vol 1 (3): 295-316.

[<http://journals.sagepub.com.ludwig.lub.lu.se/doi/10.1177/146801730100100304>. Hämtat 2018-04-23.]

Beresford, Peter (2003) It's our lives: A Short Theory of Knowledge, Distance and Experience. *OSP for Citizen press* (8).

[<https://www.shapingourlives.org.uk/documents/ItsOurLives.pdf>. Hämtat 2018-04-23.]

Borkman, Thomasina (1976) Experiential Knowledge: A new Concept for the Analysis of Self-Help Groups. *Social Service Review*. Vol. 50 (3): 445-456.

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Börjeson, Martin & Karlsson, Magnus (2011) *Brukarmakt. I teori och praktik*. Stockholm: Natur & Kultur.

Cassegård, Carl (2010) Lek och empowerment. De alternativa rummens roll i sociala rörelser. *Sociologisk Forskning*. Vol. 47 (3): 49-72.

[<http://www.politiken.se/tidskrifter/sf/sf10/sf1002-04.pdf>. Hämtat 2018-04-25.]

Davies et al. (2014) Putting the parity into service- user participation. An integrated model of social justice. *International Journal of social welfare*. Vol 23 (2): 119-127.

[<http://eds.b.ebscohost.com.ludwig.lub.lu.se/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=8&sid=d1dac59e-e1ae-479e-b999-d302a84c8d45%40pdc-v-sessmgr01>. Hämtat 2018-04-19.]

Eriksson, Erik (2018) Incorporation and Individualization of Collective Voices: Public Service User Involvement and the User Movement's Mobilization for Change. *VOLUNTAS-International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*.

[<https://link.springer.com/article/10.1007/s11266-018-9971-4#copyrightInformation>. Hämtat 2018-04-20.]

Gavelin, Karin, Kassman, Anders & Engel, Charlotte (2010) *Om idéburna organisationers särart och mervärde. En forskningskartläggning*. Ersta Sköndal Högskola.

[http://overenskommelsen.se/wp-content/uploads/2014/11/T1_web.pdf. Hämtad 2018-04-20.]

- Heule, Cecilia & Kristiansen, Arne (2013) Vem är brukare?
[<http://socialpolitik.com/2013/12/01/vem-ar-brukare/>. Hämtat 2018-05-02.]
- Hultqvist, Sara (2008) *Om brukardelaktighet i välfärdssystemen. En kunskapsöversikt*. Växjö Universitet.
[<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:204191/FULLTEXT01.pdf>. Hämtat: 2018-04-24.]
- Jacobsson, Katarina (2008) Den svårfångade kvaliteten. I: Katarina Sjöberg & David Wästerfors (red.) *Uppdrag forskning. Konsten att genomföra kvalitativa studier*. Malmö: Liber.
- Levander, Ulrika & Glad, Nea (2017) Motståndsberättelser. Civilsamhället som arena för att utmana marginalisering och stigmat. I: Stig Linde & Roberto Scaramuzzino (red.) *Socialt arbete i civilsamhället. Aktörer, former och funktioner*. Lund: Studentlitteratur.
- Lilja, Mona & Vinthagen, Stellan (2009) Motståndsteorier. I: Mona Lilja & Stellan Vinthagen (red.) *Motstånd*. Malmö: Liber.
- Lind, Rolf (2014). *Vidga Vetandet. En introduktion till samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Linde, Stig, Meeuwisse, Anna & Scaramuzzino, Roberto (2017) Civilsamhället, staten och välfärden. I: Hans Swärd (red.) *Den kantstötta välfärden*. Lund: Studentlitteratur.
- Linde, Stig & Scaramuzzino, Roberto (2017) Socialt arbete i civilsamhället. I: Stig Linde & Roberto Scaramuzzino (red.) *Socialt arbete i civilsamhället. Aktörer, former och funktioner*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundström, Tommy (1995) Frivilligt Socialt arbete under omprövning. *Socialvetenskaplig Tidskrift*. Vol. 2 (1): 39- 59.
[<http://journals.lub.lu.se/index.php/svt/article/view/15324/13829>. Hämtat 2018-04-23.]
- Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune (1998) Frivilliga organisationer, socialt arbete och expertis. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, Vol. 5 (2-3): 172-193.
[<http://svt.forsa.nu/Documents/Forsa/Documents/Socialvetenskaplig%20tidskrift/Artiklar/1998/Frivilliga%20organisationer,%20socialt%20arbete%20och%20expertis%20av%20Anna%20Meeuwisse%20och%20Sune%20Sunesson.PDF>. Hämtat 2018-04-11.]
- Musketörerna (2018) Om Muskelörerna.
[<http://www.musketorerna.se/om-musketorerna.html>. Hämtat 2018-05-10.]
- Payne, Malcolm (2015) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur & kultur.

Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2015) Att analysera kvalitativt material. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Swärd, Hans (2016) Social mobilisering bland grupper i välfärdens ingenmansland. I: Verner Denvall, Cecilia Heule & Arne Kristiansen (red.) *Social mobilisering. En utmaning för socialt arbete*. Malmö: Gleerups.

Swärd, Hans (2017) Den kantstötta välfärden: introduktion. I: Hans Swärd (red.) *Den kantstötta välfärden*. Lund: Studentlitteratur.

Tanenbaum, Sandra J. (2012) Consumer-Operated Service Organizations: Organizational Characteristics, Community Relationships, and the Potential for Citizenship. *Community Mental Health Journal*. Vol 48 (4): 397-406.

[<https://link-springer-com.ludwig.lub.lu.se/article/10.1007/s10597-011-9408-7>. Hämtat 2018-04-23.]

Thomassen, Magdalene (2015) *Vetenskap, kunskap och praxis. Introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups.

Vetenskapsrådet (2002) Forskningsetiska principer. Stockholm: Vetenskapsrådet.

[https://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf. Hämtat 2018-04-28.]

Bilaga 1 Informationsbrev

Information om kandidatuppsats rörande föreningen Musketörerna i Rågsved och Sollentuna

Hej

Jag heter Fanny Larsson Stenqvist och studerar sjätte terminen på socionomprogrammet vid Socialhögskolan, Lunds Universitet. Jag skriver min kandidatuppsats och letar just nu efter respondenter som kan tänka sig att delta i min studie.

Syftet med uppsatsen är att utforska hur guiderna i den ideella föreningen Musketörerna arbetar med människor som befinner sig i utanförskap.

För att genomföra studien vill jag intervjua frivilliga eller anställda guider i föreningen Musketörerna. Intervjuerna kommer primärt att kretsa kring guidens roll och betydelsen av guidens personliga erfarenheter av utanförskap i arbetet med brukarna. Jag beräknar att intervjuerna kommer ta cirka 45- 60 min och är flexibel gällande tid och plats. Musketörernas arbetssätt och filosofi är en viktig kunskapskälla inom socialt arbete och jag skulle bli väldigt glad om du ville medverka i studien.

Information som framkommer under intervjun kommer avidentifieras så att det inte går att koppla resultatet till enskilda individer. Materialet förvaras åtkomligt endast för mig som uppsatsstudent samt min handledare. Uppsatsen kommer i början på juni att presenteras vid ett uppsatsseminarium med andra studenter och examinatorer på Socialhögskolan på Lunds universitet. Den färdiga uppsatsen kommer därefter publiceras offentligt på Lund University Publications Student Papers.

Ditt deltagande i studien är helt frivilligt och du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering. Om du vill vara med eller har ytterligare frågor eller funderingar, kontakta mig (eller min handledare) genom att ringa, sms:a eller mejla.

Vänliga hälsningar, Fanny

Student Lunds Universitet

Fanny Larsson Stenqvist
07X- XX XX XXX
soc14fst@student.lu.se

Handledare

Kristina Göransson, universitetslektor
Socialhögskolan, Lunds universitet
Kristina.goransson@soch.lu.se

Bilaga 2 Samtyckesblankett

Samtycke till deltagande i intervjustudie

Skriftligt, informerat samtycke till medverkan i intervjustudien som handlar om hur guiderna i den ideella föreningen Musketörerna arbetar med människor som befinner sig i utanförskap.

Jag har informerats om studiens syfte, om hur informationen samlas in, bearbetas och handhas. Jag har även informerats om att mitt deltagande är frivilligt och att jag, när jag vill, kan avbryta min medverkan i studien utan att ange orsak. Jag samtycker härmed till att medverka i denna intervjustudie och att samtalet spelas in.

Ort/Datum/År

Namnunderskrift

Namnförtydligande

Uppsatsstudentens underskrift:

Namnförtydligande:

Bilaga 3 Intervjuguide

Bakgrund

Presentation (namn osv.)

Hur länge har du varit aktiv i Musketörerna?

Verksamheten

Hur skulle du beskriva föreningen Musketörerna för någon som inte känner till den så väl?

Varför behövs Musketörerna enligt dig?

Vad tycker du är unikt med arbetet som Musketörerna driver?

(Musketörernas paroll) En för alla, alla för en- Vad betyder den översatt i praktiken?

Rollen som guide

Hur kommer det sig att du är engagerad i föreningen?

Hur ser en vanlig arbetsdag ut för dig?

- Vilka utmaningar kan du möta i ditt dagliga arbete?

Hur ser du på din roll som guide- vad innefattar uppdraget för dig?

- Vilka gränser upplever du finns i din roll som guide?

Hur tar de sig uttryck?

När blir gränserna problematiska?

Vet du alltid var gränserna går?

Hur ser du på din roll i relation till deltagaren och myndighetspersonen?

- Är rollerna tydligt avgränsade?
om ja, *på vilket sätt? Kan du ge ett exempel?*
om nej, *ge exempel, hur kommer det sig?*
- På vilket sätt påverkas dynamiken i rummet när ni följer med deltagarna?

Vad är det bästa med att vara guide?

Vad tycker du kan vara svårt med arbetet?

– Påfrestande? Strategier för att hantera påfrestningar?

Är det viktigt att skilja mellan arbete och fritid?

Hur gör du det?

Upplever du att det kan vara svårt eller tufft att hjälpa någon med något man själv har gått igenom och lagt bakom sig?

Vilka egenskaper har en bra guide enligt dig?

Kunskap

Vad betyder/ vad är utanförskap för dig?

- Innanförskap?

Hur kan du hjälpa en medmänniska som befinner sig i utanförskap?

Hur kan dina personliga livserfarenheter av utanförskap hjälpa dig att hjälpa andra?

Upplever du att du kan lära av deltagarna som du är med och guidar?

– På vilket sätt? Exempel på lärdom genom att guida?

Vilka instanser måste ni samarbeta med?

- Hur fungerar det?
Behov av att kompromissa med något?
- Mer samarbete eller mindre?
Varför?

På vilket sätt skiljer sig Musketörernas arbete från andra instanser, t.ex. myndigheter?

Vad anser du skulle kunna utvecklas ytterligare i föreningens arbete?

Avslutning

Är det något du skulle vilja tillägga eller betona extra?

Har du några frågor till mig?

Är det ok att jag kontaktar dig igen om det skulle komma upp ytterligare frågor?